

**West-Friese
Archeologische
Notities 7**

Immerhornpolder, Enkhuizen, gemeente Enkhuizen

Een bureauonderzoek en verkennend booronderzoek

D.M. Duijn & B.C. ter Steege

Immerhornpolder, Enkhuizen, gemeente Enkhuizen.
Een bureauonderzoek en verkennend booronderzoek

D.M. Duijn & B.C. ter Steege

Colofon

Document: Westfriese Archeologische Notitie 7

Titel: Immerhornpolder, Enkhuizen, gemeente Enkhuizen. Een bureauonderzoek en verkennend booronderzoek.

Plangebied: Immerhornpolder, Enkhuizen, gemeente Enkhuizen

Projectnummer: 15075

OM-nummer: 4004707100

Opdrachtgever: Gemeente Enkhuizen, Dhr. M. (Martijn) Haddeman

Centrumcoördinaat: x:148069 y:525448

Auteur: D.M. Duijn (archeoloog, Archeologie West-Friesland)
B.C. ter Steege (senior archeoloog, Archeologie West-Friesland)

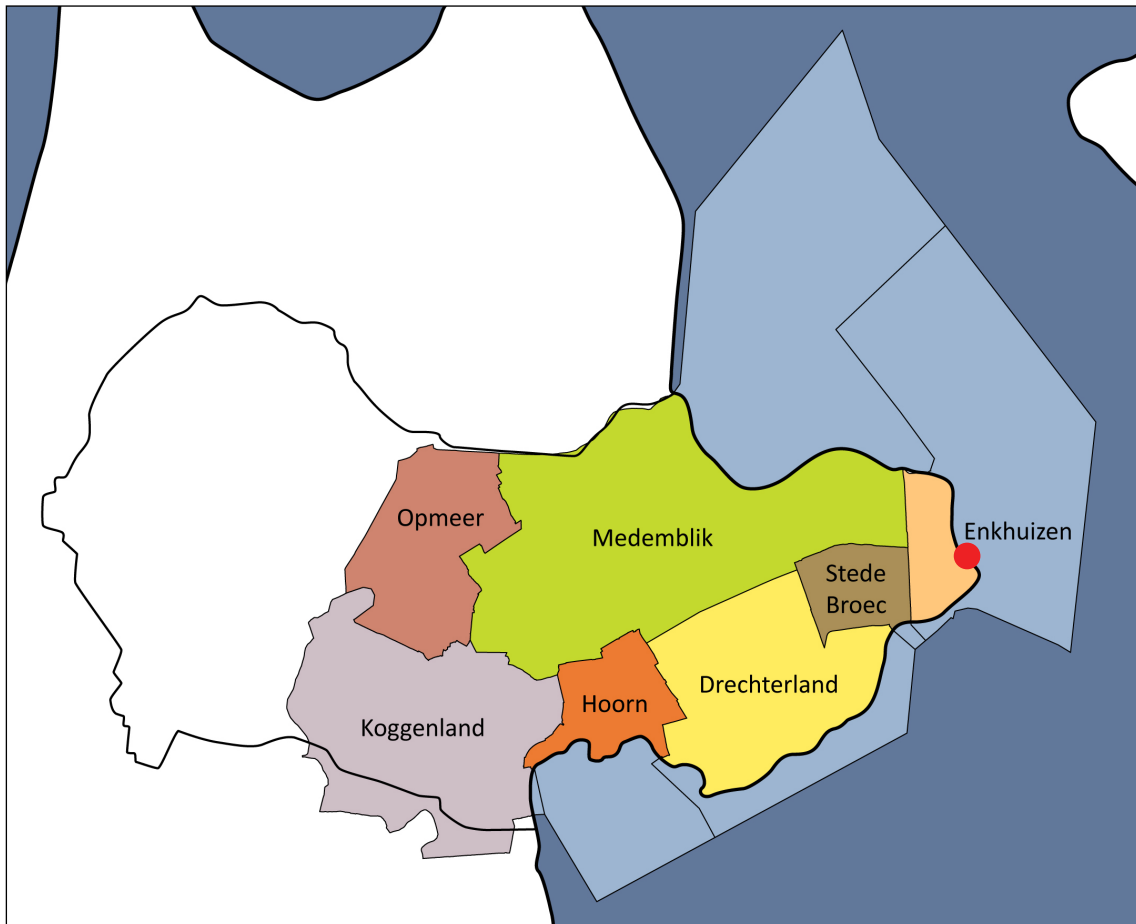
Redactie: S. Gerritsen (senior archeoloog, Archeologie West-Friesland)

Veldwerk: S. Gerritsen (senior archeoloog, Archeologie West-Friesland)
M. Kossen (archeoloog, Archeologie West-Friesland)
E. van Paridon (medewerker Archeologie West-Friesland)

Datum: 22-01-2016

Inhoudsopgave

1. Inleiding	7
2. Administratieve gegevens	8
3. Beleidskader	9
4. Bureauonderzoek	11
4.1 Huidige situatie en voorgenomen ingreep	11
4.2 Geologie en landschap	11
4.3 Historische achtergrond	13
4.4 Archeologische achtergrond	16
4.5 Historische ontwikkeling plangebied	17
5. Veldonderzoek	24
5.1 Methode	24
5.2 Resultaten	24
6. Conclusie en advies	28
6.1 Conclusie	28
6.2 Advies	28
7. Literatuur	30
Bijlage 1 Boorstaten	32

Afb. 1 Ligging van het plangebied Immerhornpolder binnen West-Friesland (boven) en op een luchtfoto.

1. Inleiding

Naar aanleiding van de geplande herinrichting van het sportpark Immerhornpolder (afb. 1) in Enkhuizen is in opdracht van de Gemeente Enkhuizen door Archeologie West-Friesland een archeologisch onderzoek uitgevoerd.

Het onderzoek bestaat uit een bureau- en een veldonderzoek, in de vorm van een verkennend booronderzoek. Het doel van het bureauonderzoek is in de eerste plaats het reconstrueren van de historische ontwikkeling van het plangebied aan de hand van geschreven en cartografische bronnen. Vervolgens is de archeologische verwachting voor het gebied geformuleerd. Door middel van het verkennend booronderzoek is de archeologische verwachting getoetst en is de diepteligging van archeologische lagen in kaart gebracht.

Op basis van de gegevens uit beide onderzoeken wordt een advies voor verdere archeologische stappen gegeven.

Het onderzoek is uitgevoerd volgens de normen van de archeologische beroepsgroep (zie artikel 24 van het Besluit archeologische monumentenzorg), de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 3.3) en het kwaliteitshandboek Hoorn (2014).

2. Administratieve gegevens

Onderzoeksgegevens

Soort onderzoek	Archeologisch bureauonderzoek (ABO) en verkennend booronderzoek (IVO-O)
Plaats	Enkhuizen, gemeente Enkhuizen
Locatie/toponiem	Immerhornpolder
Datum rapportage	22-01-2016

Opdrachtgever

Opdrachtgever	Gemeente Enkhuizen
Contactpersoon	Martijn Haddeman
Adres	Postbus 20
Postcode en plaats	1610 KW Bovenkarspel
Telefoonnummer	0228-534100

Opdrachtnemer

Opdrachtnemer	Archeologie West-Friesland
Contactpersoon	Dhr. S. Gerritsen
Auteur	Mevr. D.M. Duijn & Dhr. B.C. ter Steege
Adres	Nieuwe Steen 1
Postcode en plaats	1625 HV Hoorn
Telefoonnummer	0229-252587
E-mail	s.gerritsen@hoorn.nl

3. Beleidskader

Rijks en Europees beleidskader

Het rijkskader wordt gevormd door de Monumentenwet 1988 en de herziening hiervan uit 2007. In grote lijnen wordt hier het 'Verdrag van Malta' onderschreven.

In het Verdrag van Malta, in 1992 gesloten te Valletta, wordt de bescherming van het archeologisch erfgoed geregeld. Uitgangspunt daarbij is dat waar mogelijk archeologische resten bewaard dienen te blijven. Bij de ontwikkeling van ruimtelijk beleid moet het archeologisch belang, of beter het cultuurhistorisch belang, van af het begin meewegen in de besluitvorming.

Provinciaal beleidskader

De Provincie Noord-Holland streeft naar behoud van het erfgoed *in situ* (in de bodem). Om de archeologische waarden zoveel mogelijk veilig te stellen, raden zij aan archeologie-vriendelijk te bouwen. Waar behoud in de bodem niet mogelijk is, dient een archeologisch onderzoek plaats te vinden.

De visie op de gewenste ruimtelijke kwaliteit is vastgelegd in de Leidraad Landschap en Cultuurhistorie (Provincie Noord-Holland 2010). Deze vernieuwde leidraad is een uitwerking van het in 2006 vastgestelde Beleidskader Landschap en Cultuurhistorie, dat werd gebruikt als leidraad voor ruimtelijke plannen als bestemmingsplannen, beeldkwaliteitsplannen en structuurplannen. Daarnaast bood het handreikingen aan gemeenten om landschap en cultuurhistorie als uitgangspunt te gebruiken bij planvorming.

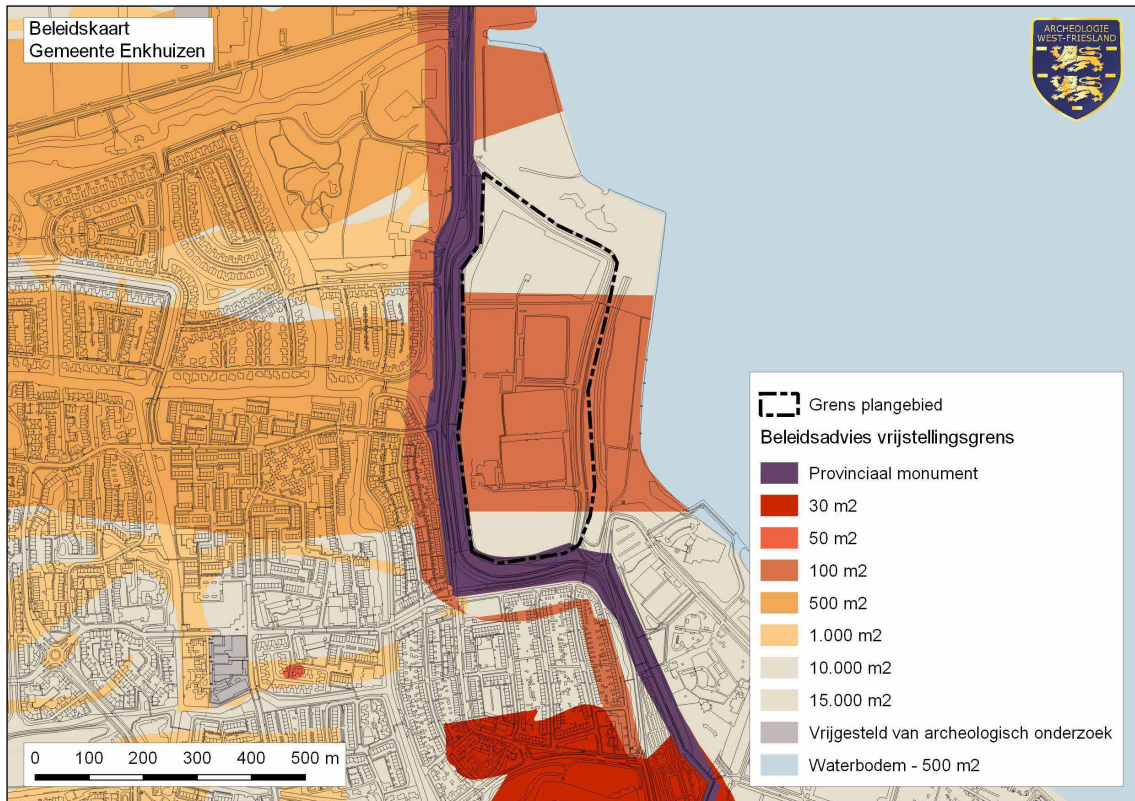
De provincie Noord-Holland heeft tien archeologische gebieden van provinciaal belang gedefinieerd, waaronder West-Friesland.

Om te voorkomen dat waardevolle informatie verloren gaat, dienen eventueel aanwezige archeologische resten zo vroeg mogelijk in het planproces te worden gelokaliseerd en gewaardeerd door middel van een archeologisch vooronderzoek. Bij de toetsing van bestemmingsplannen wordt nagegaan of bij de planvorming voldoende archeologisch vooronderzoek is verricht om tot een evenwichtige besluitvorming te komen. Terreinen van hoge en zeer hoge waarde dienen in bestemmingsplannen te worden aangegeven en beschermd te worden door middel van een aanlegvergunning.

Lokaal beleidskader

De gemeenteraad van Enkhuizen heeft op 2 april 2013 de 'Archeologische Beleidsnota gemeente Enkhuizen 2013' vastgesteld (Molenaar & van Berkel, 2013) en tegelijkertijd de Erfgoedverordening Enkhuizen 2010 daarop aangepast. Een belangrijk onderdeel van deze nota is de 'archeologische beleidsadvieskaart'. Op deze kaart is aangegeven waar de bekende archeologische vindplaatsen zich bevinden en welke archeologische verwachtingszones er zijn in de categorieën (zeer) hoog, middel en lage verwachting. De verwachting is gecombineerd met een beleidsadvies per archeologische verwachtingszone.

Het plangebied valt voor het grootste deel in een zone van hoge archeologische waarde, waar archeologisch onderzoek verplicht is bij plangebieden groter dan 100 m² (oranje zone, AWG4). De rest van het gebied ligt in een zone waar geen archeologische gegevens voorhanden zijn en archeologisch onderzoek verplicht is bij plangebieden groter dan 10.000 m² (grijze zone, AWW5, afb. 2).

Afb. 2 Het plangebied op de archeologische beleidsadvieskaart.

4. Bureauonderzoek

Het bureauonderzoek is uitgevoerd om een gespecificeerde archeologische verwachting op te stellen. Daartoe zijn reeds bekende archeologische, historische en aardkundige gegevens verzameld en is het grondgebruik in het plangebied in het heden en verleden geïnventariseerd.

4.1 Huidige situatie en voorgenomen ingreep

De Immerhornpolder is in gebruik als sportpark door de voetbalverenigingen West-Frisia en Dindua, korfbalclub DTS en hockeyclub WFHC Enkhuizen. Verspreid over de polder liggen diverse sportvelden. Tevens zijn twee sportaccommodaties aanwezig.

In de komende 15 jaar vindt een herinrichting van het sportpark plaats. Hoe de Immerhornpolder er in de toekomst uit komt te zien, is nog niet volledig bekend. Het voornemen is om kunstgrasvelden aan te leggen, een nieuwe sportaccommodatie te bouwen en mogelijk ook om een nieuwe parkeerplaats te creëren. Drie kunstgrasvelden worden in de zomer van 2015 gerealiseerd. Ter plaatse van de kunstgrasvelden wordt de bodem 30 tot 40 cm afgegraven.

4.2 Geologie en landschap

Aan het einde van de laatste ijstijd lag Enkhuizen in een schaars begroeid landschap, waar in de loop van die ijstijd zand was afgezet. Geologisch gezien behoort deze zandafzetting tot de Formatie van Twente (Laagpakket van Wierden: dekzand)¹. De top van deze pleistocene afzetting bevindt zich tussen de 14 en 10 m –NAP. Na afloop van de ijstijd steeg de temperatuur en smolten de landijsmassa's waardoor de zeespiegel steeg. Hierdoor steeg ook de grondwaterspiegel en vormde zich veen (het Basisveen) op het dekzand. Dit Basisveen werd uiteindelijk afgedekt door wad- en kwelderafzettingen.

Tot circa 3800 voor Chr. was West-Friesland vrij toegankelijk voor de zee. De toenmalige kust bestond voornamelijk uit zandige wadplaten waartussen een groot aantal west-oost georiënteerde geulen lag. Meer landinwaarts gingen de zandige platen over in lagunes waarin klei werd afgezet. Een groot deel van West-Friesland lag in dit lagunaire gebied ². De sedimenten die in deze periode zijn afgezet, worden gerekend tot de oudste afzettingen van de Beemster Afzettingen (voorheen Calais II en III, tegenwoordig: Laagpakket van Wormer).

Rond 3800 voor Chr. ontstonden aan de kust van Noord-Holland op de zandige wadplaten strandwallen die de kust langzaam afsloten. De zee kon vanaf deze periode alleen nog via enkele zeegaten in het achterland doordringen. Via het zeegat van Bergen drongen getijdengeulen West-Friesland binnen. Buiten de invloedssfeer van deze geulen vond geen sedimentatie plaats en vormde zich veen. Binnen de invloedssfeer van deze getijdengeulen vond afzetting van zand en klei plaats. Het grovere, zandigere materiaal sedimenteerde in en direct naast de geul. Het lichtere en kleiiger materiaal werd bij overstromingen verder van de geul afgezet.

Tussen 3800 en 1400 voor Chr. verlegden de getijdengeulen enkele malen hun loop, waardoor

---

1 Hoewel Nitg-TNO in 2000 (Weerts e.a., 2000; De Mulder e.a., 2003) een nieuwe lithostratigrafische indeling heeft ingevoerd, wordt in dit stuk ook de oude chronostratigrafische indeling, gebruikt door De Mulder & Bosch, weergegeven. Het Laagpakket van Wormer komt overeen met de Afzettingen van Calais, het Laagpakket van Walcheren met de Afzettingen van Duinkerken en het Hollandveen Laagpakket met het Hollandveen.

2 De Mulder & Bosch, 1982.

de ondergrond van West-Friesland een zeer ingewikkelde opbouw heeft. Deze opbouw, en de geologische geschiedenis, is door De Mulder en Bosch ontrafeld en systematisch beschreven. Volgens deze reconstructies heeft Enkhuizen in een kweldergebied gelegen. Grote getijdengeulen zijn vermoedelijk niet actief geweest. Buiten de actieve delen van het zeegat vond veengroei plaats (behorend tot het Hollandveen Laagpakket).

Rond 1500 voor Chr. sloot het zeegat van Bergen en werden de geulsystemen in West-Friesland minder actief. Na het droogvallen van de geulen vond als gevolg van differentiële inklinking van de verschillende afzettingen een omkering (inversie) van het reliëf plaats. De aanvankelijk laaggelegen kreekbeddingen en oevers zakten minder in dan de aanvankelijk hooggelegen kwelders.

Buiten de actieve geulen had vanaf circa 3800 voor Chr. in heel West-Friesland continu veenvorming plaatsgevonden, waardoor grote veenkussens waren ontstaan. Op het moment dat de laatste actieve geulen verlandden, verdwenen ook deze onder een dik pakket veen. Op en rond de veenkussens waren alleen nog kleine veenstroompjes actief. Deze voerden het water uit de veenkussens af naar lager gelegen delen.

De bewoning in West-Friesland in de Midden- en Late-Bronstijd (1500 tot 800 v. Chr.) concentreerde zich op de flanken van deze geulruggen en op de kwelders.³ Door toenemende vernatting werd West-Friesland rond 800 v. Chr. verlaten. Tot het ontstaan van de handelsplaats Medemblik omstreeks 700 n. Chr. was het gebied vermoedelijk onbewoond.⁴

In de Middeleeuwen was West-Friesland bedekt met een dik veenpakket. Door het ontstaan van de Zuiderzee in de 11de en 12de eeuw werd de invloed van de zee aan de oostzijde van Noord-Holland aanzienlijk groter: de zee sloeg grote stukken land langs de kust weg en de Hollandse binnenmeren ontstonden. Het ontstaan van de Zuiderzee, gecombineerd met een gemiddelde stijging van de temperatuur, zorgde voor een natuurlijke ontwatering van het westfrieze veenpakket en gunstige condities voor ontginning. De eerste ontginningen in West-Friesland dateren uit de 8ste eeuw en vonden plaats rond Medemblik. Van de 10de tot en met de 12de eeuw werd het overige deel van West-Friesland ontgonnen. Het gebied werd geschikt gemaakt voor bewoning en landbouw door op systematische wijze sloten door het veen heen te graven, waardoor het veen ontwaterde. Door de ontwatering oxideerde het veen en klonk het veenpakket in, met een geleidelijke daling van het maaiveld als gevolg. Het land werd hierdoor kwetsbaar voor inbreuken van de zee en overstromingen.⁵ De bewoners van West-Friesland probeerden dit gevaar te verkleinen door dijken aan te leggen. Deze verschillende losse dijken werden met elkaar verbonden, waardoor West-Friesland vanaf circa 1250 werd beschermd door één lange dijk: de Westfrieze Omringdijk. Deze dijk is in de eeuwen hierna nog diverse malen doorgebroken, waardoor land afsloeg en klei en zand werd afgezet. De loop van de Omringdijk is in de loop der eeuwen sterk gewijzigd. Door het verdwijnen van het voorland (het land dat voor de dijk lag) verzwakte de dijk, waardoor deze op een groot aantal plaatsen moest worden teruggelegd door middel van inlaagdijken. De huidige Omringdijk bevat hierdoor slechts in een aantal dijkvakken nog de originele 12/13de-eeuwse kern.⁶

Om het gebied binnen de Omringdijk droog te houden, moest dagelijks water in zee worden geloosd. In eerste instantie gebeurde dit tijdens eb via spuilsuizen in de dijk. Door de

---

3 IJzereef & Van Regteren Altena, 1991; Roessingh & Lohof, 2011.

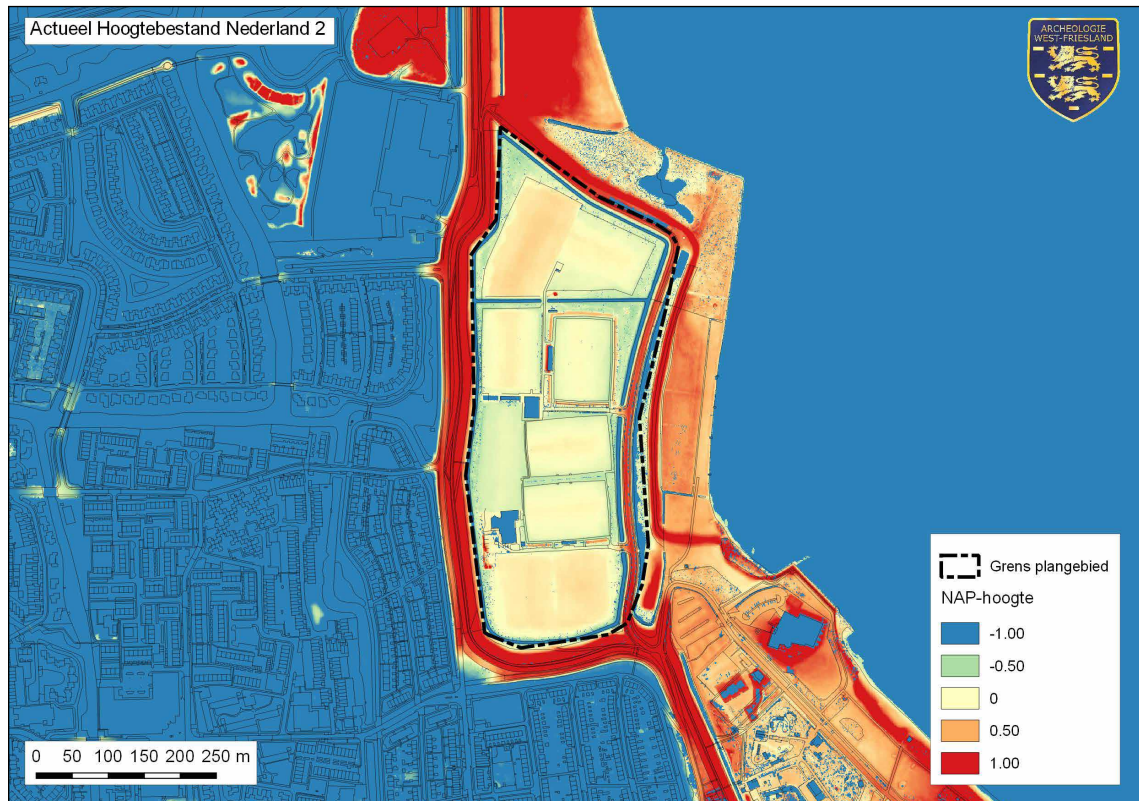
4 Besteman 1990, 107.

5 Besteman 1990, 93-96.

6 Boon 1991, 78-114.

aanhoudende daling van het maaiveld was dit na verloop van tijd niet meer mogelijk. De introductie van de poldermolen in Holland in het begin van de 15de eeuw was een antwoord op dit probleem. De eerste poldermolens bij Enkhuizen stonden ten noorden van de stad, aan het einde van de Oude Gouw, en dateren uit omstreeks 1452.⁷

Uit het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) blijkt dat het maaiveld van de Immerhornpolder in vergelijking met het land binnen de dijk vrij hoog ligt, namelijk op ongeveer 0 NAP. Binnen de Immerhornpolder zijn ook verschillen waar te nemen. Het voorland ligt het hoogst, op ongeveer 0,60 m + NAP. Het overige terrein ligt tussen de 0,30 m + NAP en 0,50 m - NAP, waarbij het noordwestelijke - en zuidelijke deel het hoogste zijn (afb. 3).

Afb. 3 Plangebied Immerhornpolder op het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN).

4.3 Historische achtergrond

Enkhuizen is gelegen in het oosten van West-Friesland, aan het oostelijke einde van de oost-west georiënteerde bewoningsas die door het midden van Drechterland loopt: de Streekweg. De aan deze weg gelegen dorpen bevonden zich oorspronkelijk noordelijker langs een oudere bewoningsas (de Kadijk). Deze as met de aanliggende dorpen is ten gevolge van de vorderende veenontginningen verplaatst naar de locatie van de huidige Streekweg.⁸ In eerste instantie werd gedacht dat deze verplaatsing in de 13de eeuw had plaatsgevonden, maar archeologische vondsten uit Enkhuizen wijzen uit dat al in de 12de eeuw bewoning langs de Streekweg aanwezig was.⁹

De stad Enkhuizen is ontstaan uit een samensmelting van twee dorpen: Enchusen en

7 Boon 1991, 100.

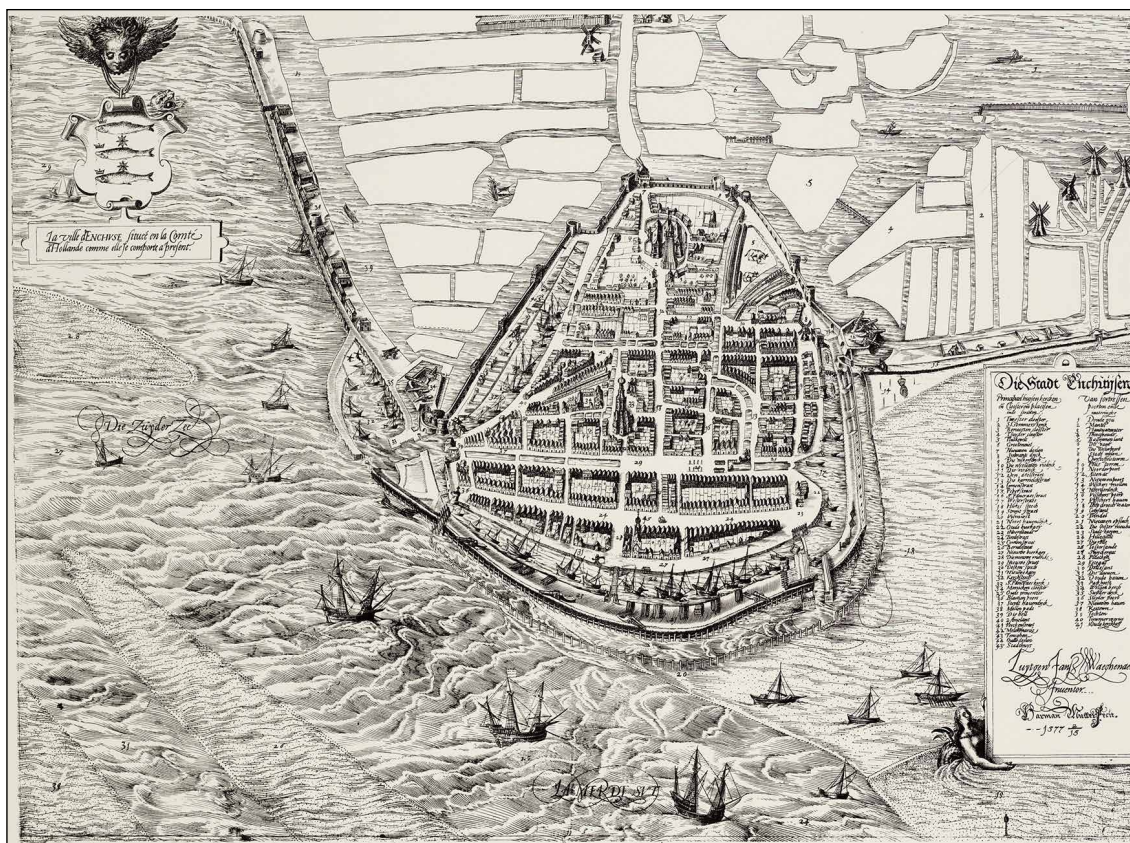
8 Besteman 1990, 111-112.

9 Duijn 2011.

Gommerskarspel. De kern van Gommerskarspel lag waarschijnlijk bij de huidige Westerkerk, de locatie van het oude Enchusen moet gezocht worden in het huidige IJsselmeer. Het verdronken vissersdorp is in het verleden vaak gesitueerd ten zuidoosten van de huidige stad.¹⁰ Meer waarschijnlijk is echter dat het dorp ook langs de Streekweg lag, die oorspronkelijk verder naar het oosten door zal hebben gelopen.

Door de aanleg van de Westfriese Omringdijk in de 13de eeuw kwam het oude Enkhuizen buitendijks te liggen. Ten gevolge van de stijgende zeespiegel en het afslaan van het voorland is het dorp door zijn inwoners geleidelijk verplaatst naar het gebied binnen de Omringdijk. Als gevolg van deze verplaatsing kwam Enkhuizen tegen Gommerskarspel aan te liggen. In 1356 kregen de dorpen stadsrechten en werden zij door graaf Willem V onder de naam Enkhuizen officieel samengevoegd tot een juridische eenheid. In de tweede helft van de 14de eeuw kreeg Enkhuizen steeds meer een stedelijk karakter door de aanleg van havens en het oprichten van poorten en verdedigingswerken. Tevens vond de bouw van de eerste publieke gebouwen plaats, waaronder een stadhuis, gasthuis en waag.¹¹

Afb. 4 Enkhuizen in 1577 op een kaart van Waeghenaeer. Het noorden is rechts.

Pas na de St. Elizabethvloed van 1421 werd het buitendijks gelegen Enkhuizen definitief opgegeven. Op dat moment was alleen de kerk hier waarschijnlijk nog aanwezig. Deze kerk werd afgebroken en vanaf 1423 begonnen de Enkhuizenaren met de bouw van de huidige Zuiderkerk, gewijd aan St. Pancratius.¹² Iets later werd de Westerkerk, gewijd aan St. Gummarus, door de parochianen van Gommerskarspel vergroot. Tussen 1420 en 1457 werden vijf kloosters in Enkhuizen opgericht, namelijk vier vrouwenkloosters bij de Westerkerk en een

10 Bijvoorbeeld Willemsen 1988, 25; Jelgersma 1979; Bruin 1997.

11 Willemsen 1988, 25-26.

12 Jelgersma 1979, 20-22.

mannenklooster bij de Zuiderkerk.¹³ Onder druk van de gespannen politieke situatie door de Hoekse en Kabeljauwse twisten begon men in 1489 de hele stad met wallen te omgeven. De Westerkerk en omliggende kloosters kwamen hierbij binnen de stadsomwalling te liggen.¹⁴

Onder invloed van de groeiende haringvisserij en handel steeg het bevolkingsaantal van Enkhuizen en verdichtte de bewoning in de 16de eeuw. De dichte bebouwing van houten huizen met rieten daken bracht echter het risico van grote stadsbranden met zich mee. Diverse voorschriften (keuren) van het stadsbestuur dwongen de inwoners van Enkhuizen om hun huizen in baksteen te bouwen. Hierdoor veranderde de middeleeuwse houten stad in de 16de eeuw in een stad van steen.¹⁵ Tevens werd de Oude Haven aan de zuidzijde van de stad uitgegraven. Deze haven werd beschermd door de in 1540 gebouwde Drommedaris. In 1560 werd het havenareaal van de stad opnieuw vergroot door de aanleg van de Vissers- en Oosterhaven.¹⁶ De kaart van Waeghenauer uit 1577 geeft een goed beeld van Enkhuizen in die tijd (afb. 4).

Afb. 5 Enkhuizen na de grootschalige stadsuitbreiding tussen 1590 en 1607.

Tussen 1590 en 1607 vond een grootschalige stadsuitbreiding plaats aan de west- en noordzijde van Enkhuizen (afb. 5). De stadsmuren en torens werden vervangen door moderne verdedigingswerken in de vorm van aarden wallen en bastions. Tevens werden tussen 1593 en 1618 nieuwe havens binnen de stad gegraven, namelijk de Nieuwe Haven, Oude Buishaven en

13 Boer 1988, 12-15.

14 De Vries 1987, 10

15 Willemsen 1988, 27.

16 De Vries 1987, 12.

Nieuwe Buishaven.¹⁷

Rond 1620 bereikte de economische bloei van Enkhuizen zijn piek. Op dat moment woonden ongeveer 21.000 mensen binnen de vest. De bloei was in de eerste plaats te danken aan de haringvisserij. Hiernaast speelden de handel en scheepvaart een grote rol, met name de Sontvaart (handel op het Oostzeegebied), kust- en Straatvaart (handel op Frankrijk en landen langs de Middellandse Zee) en handel met Azië door de VOC. Rond het midden van de 17de eeuw was de bloeiperiode voorbij en vond op zowel economisch als demografisch gebied verval plaats. De belangrijkste oorzaak hiervan waren de problemen binnen de haringindustrie. Veel andere industrieën in de stad, bijvoorbeeld de kuiperijen, touwslagerijen en zoutziederijen, waren in meer of mindere mate afhankelijk van de haringvisserij en zij werden meegezogen in de neerwaartse spiraal waarin de visserij zich bevond. Hiernaast verslechterde de positie van Enkhuizen als handelsstad, onder andere door stijgende concurrentie van Amsterdam en het buitenland. Het dieptepunt van de crisis werd bereikt rond 1850, toen Enkhuizen nog slechts ca. 5000 inwoners telde. De leegloop had als gevolg dat veel huizen werden gesloopt en de stad een bijna landelijk karakter kreeg.¹⁸

4.4 Archeologische achtergrond

Circa 1,5 km ten westen van de Immerhornpolder is een areaal van circa 10 hectare opgegraven.¹⁹ Hier is op de hogere delen en op de lager gelegen kwelders een uitgestrekte nederzetting uit de Midden- en Late-Bronstijd aangetroffen. Tijdens de onderzoeken zijn onder andere de restanten aangetroffen van woonhuizen, kringgreppels en kuilenkransen. Ook zijn in totaal 17000 vondsten uit de Bronstijd geborgen, waaronder aardewerk, dierlijk bot en steen.

In de omgeving van het plangebied is tevens veel onderzoek verricht naar archeologische sporen uit de Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. Met name in het stadscentrum van Enkhuizen zijn in de afgelopen tien jaar veel opgravingen uitgevoerd. Voor de Immerhornpolder zijn vooral de resultaten van onderzoek langs de Zuider- en Noorderkadijk van belang, omdat de polder in het verlengde van deze as ligt (zie hoofdstuk 6). Tijdens de ruilverkaveling van de jaren '70 zijn aan weerszijden van de kadijken kerkterreinen gevonden. Ter hoogte van het dorp Bovenkarspel en Grootebroek kwamen door diepploegen middeleeuwse begraafplaatsen aan het licht.²⁰ Op deze locaties moeten dus kerken hebben gestaan. Ter hoogte van Hoogkarspel, ten noorden van de Zuiderkadijk en iets ten westen van de Klokkeweel, is een terrein met veel middeleeuws aardewerk en tufsteen ontdekt. Hier is in 1978 een opgraving uitgevoerd door de ROB, waarbij een grafveld en de resten van een kerk zijn aangetroffen.²¹

Binnen de Immerhornpolder is in het verleden slechts één archeologisch onderzoek uitgevoerd, namelijk een waarneming in 1996 naar aanleiding van een ontgroning. Hierbij zijn twee concentraties met puin en keramiek uit de Nieuwe Tijd aangetroffen op een diepte tussen 1,0 m –NAP en 1,50 m –NAP. De keramiek dateert tussen 1500 en 1850 na Chr. In het bodemprofiel bleek het middeleeuwse oppervlak niet aanwezig.²²

---

17 De Vries 1987, 13.

18 Willemsen 1988, 157-161.

19 Waarvan één deel is opgegraven door ADC (Kadijken 5A), het andere door Archol (Haling 13).

20 Archis 3 vondstmeldingsnummer 2690394100.

21 Jaarverslag ROB 1977, 22; Jaarverslag ROB, 33-36; Besteman 1990, 112.

22 Soonius *et al.* 1997, 23-25.

4.5 Historische ontwikkeling plangebied

De grens tussen het land en de Zuiderzee lag tot ver in de Middeleeuwen enkele kilometers ten oosten van de huidige kustlijn. Waarschijnlijk is in de 11de of 12de eeuw oostelijk West-Friesland ontgonnen door op systematische wijze sloten door het veen te graven. De eerste fase van de ontginning besloeg het gebied ten noorden van de Oude Gouw, een oost-west georiënteerde hoofdafwatering. De nederzettingen en kerken van de kolonisten lagen in deze fase geconcentreerd langs een as, de Zuiderkadijk, die parallel liep aan de iets ten zuiden hiervan gelegen Oude Gouw. Iets ten noorden van de Zuiderkadijk ligt de Noorderkadijk. Vondsten en waarnemingen wijzen erop dat langs deze korte as ook bewoning aanwezig was (zie paragraaf 5.3). Het lijkt alsof een aantal ontginners zich vestigden ter hoogte van de Noorderkadijk, maar de overige ontginners voor een iets zuidelijkere ligging van hun nederzettingen kozen ter hoogte van de Zuiderkadijk.

De tweede ontginningsfase in het oosten van West-Friesland besloeg het gebied tot een nieuwe hoofdafwatering: de Wijzend/Tocht. De nederzettingen langs de Kadijken werden verlaten en verplaatst naar een nieuwe bewoningsas, namelijk de huidige Streekweg. Opvallend is dat de kerken van de dorpen binnen dezelfde perceelsgrenzen naar het zuiden zijn verplaatst. Archeologische vondsten wijzen erop dat de eerste bewoning langs de Streekweg uit de tweede helft van de 12de eeuw dateert.

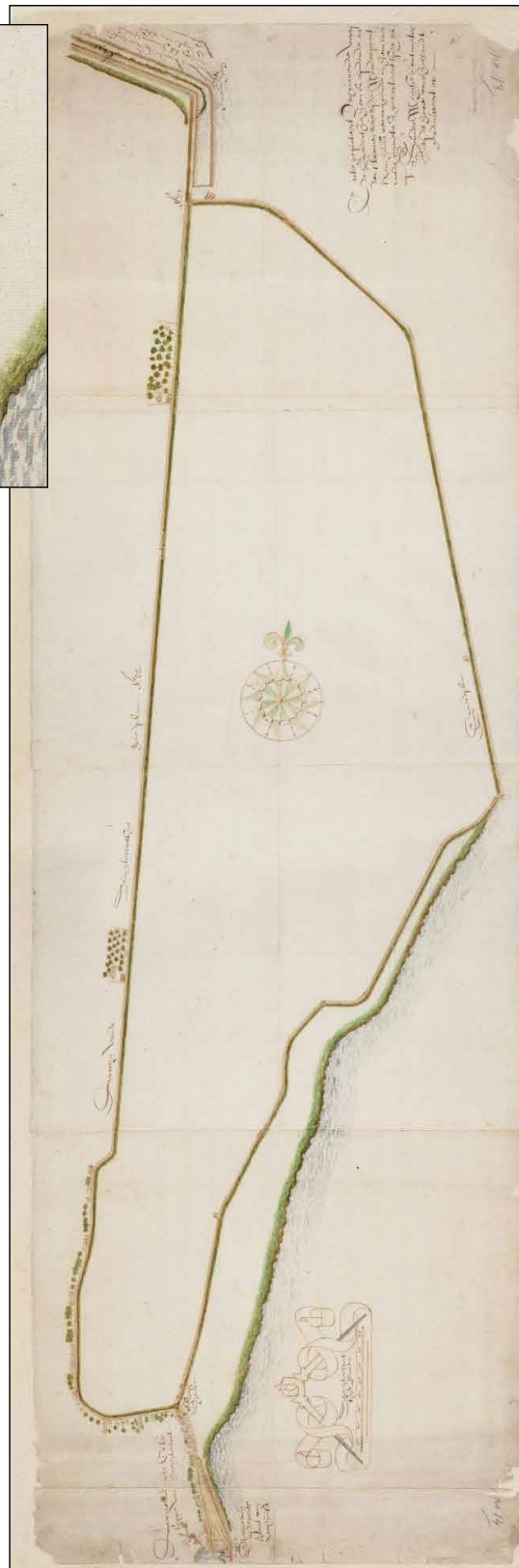
De kerk van Bovenkarspel stond tijdens de eerste fase van de ontginning langs de Noorderkadijk: tijdens de ruilverkaveling van de jaren '70 is hier een grafveld ontdekt, precies in het verlengde van de middeleeuwse kerk van Bovenkarspel langs de Streekweg. Ten oosten van Bovenkarspel lag het dorp Gommerskarspel, dat later is opgegaan in de stad Enkhuizen. De kerk van dit dorp stond in de Late Middeleeuwen op de plaats van de huidige Westerkerk. Voorafgaand aan de verplaatsing van het dorp naar de Streekweg moet een oudere kerk hebben gestaan langs de Zuider- of Noorderkadijk, precies ten noorden van de Westerkerk. Als de kerk langs de Zuiderkadijk stond, bevond de kerk zich waarschijnlijk ter plaatse van de huidige Immerhornpolder. Wanneer de kerk zich langs de Noorderkadijk bevond, moet de oude kerkplaats in het water van het IJsselmeer worden gezocht.²³

Gedurende de Middeleeuwen is veel land door de Zuiderzee weggeslagen, waardoor de Omringdijk steeds naar het westen moest worden verplaatst door middel van inlagen. Een deel van het dorp Enkhuizen, gelegen ten oosten van Gommerskarspel, kwam hierdoor buitendijks te liggen. De inwoners werden gedwongen om hun huizen richting het westen te verplaatsen: zij bouwden de nieuwe huizen onder meer op de top van de Omringdijk, die in de huidige situatie onder de Breedstraat ligt. Uit archeologische gegevens is bekend dat de Omringdijk al rond 1200 op de locatie van deze straat lag.²⁴ In de periode daarna is de Omringdijk ten noorden van Enkhuizen, de huidige Oosterdijk, nog enkele malen ingelaagd. Waarschijnlijk is sprake van twee inlagen. Bij de eerste inlaag is de Vissersdijk ontstaan. Vanaf de westzijde van de Vissersdijk ging de inlaagdijk in een rechte lijn naar het noorden. De tweede inlaag creëerde een tweede hoek in de dijk, iets ten noorden van het huidige Enkhuizen. Hierbij ontstond de nog bestaande Oosterdijk. De hoek aan de noordzijde van de Oosterdijk, de huidige Venhoek, droeg destijds de naam Immenhorn.²⁵ Het woord 'horn' betekent 'hoek', maar waar de term 'Immen' vandaan komt, is niet duidelijk. Mogelijk is de term afgeleid van de

²³ Jaarverslag ROB 1977, 22; Besteman 1990, 112.

²⁴ Duijn 2012.

²⁵ In de dijkopmeting van 1320 wordt de hoek in de dijk de 'Simmelhorne' genoemd.

Friese naam Imme.²⁶ Wanneer de inlagen ten noorden van Enkhuizen plaatsvonden, is niet precies bekend. Voor de oudste inlaag, waarbij de Vissersdijk is ontstaan, is zeker dat deze van vóór 1320 dateert. De tweede inlaag moet vóór 1402 zijn voltooid. Het is goed mogelijk dat de beide inlagen al in de 13de eeuw zijn gemaakt.²⁷

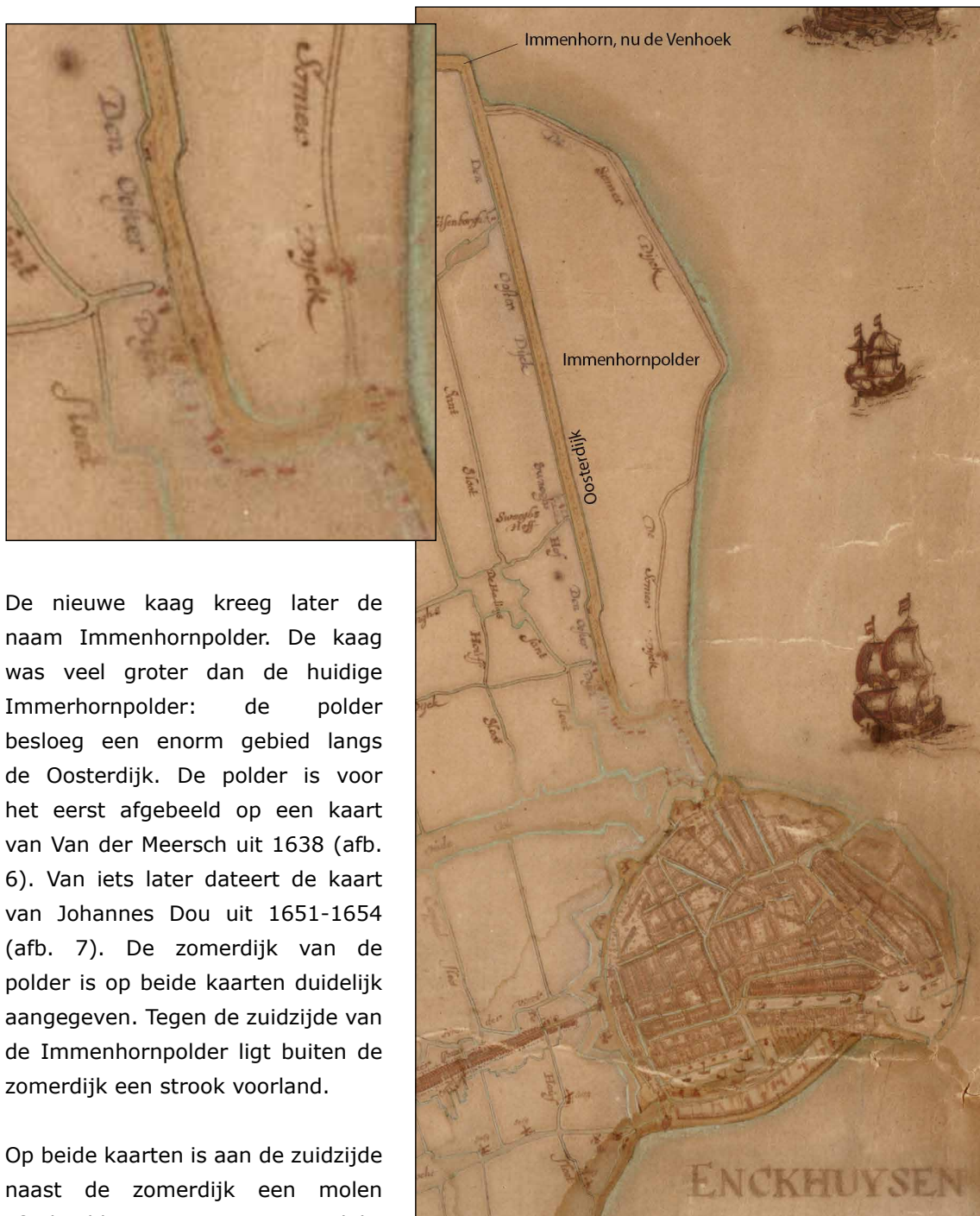
Het is bij deze tweede inlaag dat de Immerhornpolder buitendijks land is geworden. Het buitendijkse land werd het 'voorland' genoemd en speelde een belangrijke rol bij de bescherming van de Omringdijk. Het land buiten de dijk was bovendien belangrijke weide- en akkergrond. Door de stormvloed en de toenemende afkalving van het buitendijks gebied kromp de hoeveelheid voorland sterk in. Om een deel van het buitendijkse land voor verdere afkalving te behoeden, kreeg Enkhuizen in 1401 toestemming om ten noorden van de stad een kaag aan te leggen.²⁸ Een kaag, koog of uiterdijk is een stuk buitendijks land dat werd beschermd door een zomerdijk. De zomerdijk beschermde de polder gedurende de zomermaanden tegen overstroming en bestond waarschijnlijk in veel gevallen uit oude, opgegeven delen van de Omringdijk. De zomerdijk van de nieuwe kaag volgde mogelijk (deels) het tracé van de oudste dijk en de eerste inlaagdijk.

Afb. 6 De Immerhornpolder op een kaart van Van der Meersch uit 1638. Linksboven een detail uit de kaart met een kleine molen. Het noorden is boven.

26 WFA, krantenarchief, Enkhuizer Courant 4-4-1940, pagina 5.

27 Duijn 2011, 108.

28 Brandt 1666, 15-16; Van Mieris 1753, deel III, 751.

De nieuwe kaag kreeg later de naam Immerhornpolder. De kaag was veel groter dan de huidige Immerhornpolder: de polder besloeg een enorm gebied langs de Oosterdijk. De polder is voor het eerst afgebeeld op een kaart van Van der Meersch uit 1638 (afb. 6). Van iets later dateert de kaart van Johannes Dou uit 1651-1654 (afb. 7). De zomerdijk van de polder is op beide kaarten duidelijk aangegeven. Tegen de zuidzijde van de Immerhornpolder ligt buiten de zomerdijk een strook voorland.

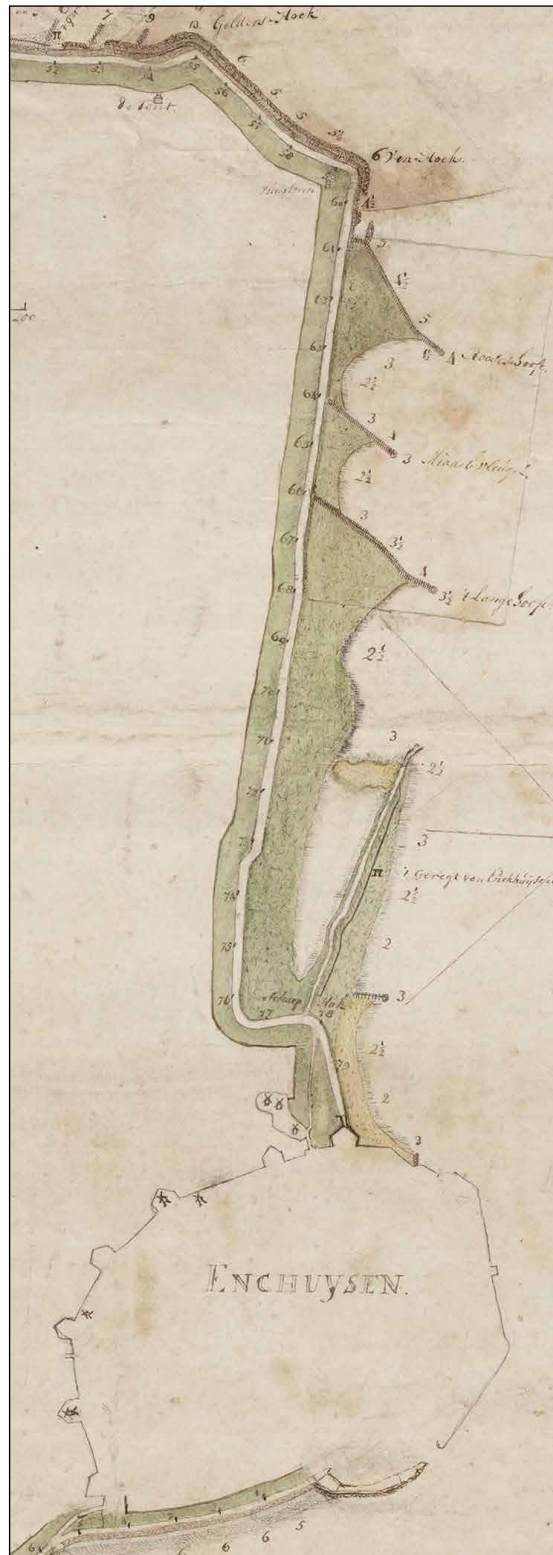
Op beide kaarten is aan de zuidzijde naast de zomerdijk een molen afgebeeld met een nauwelijks zichtbare waterloop naar de Zuiderzee. Op deze locatie werd dus water uit de Immerhornpolder weggepompt. Het is aannemelijk dat op deze locatie al vanaf de aanleg in 1401 een spuisluis in de zomerdijk aanwezig was, waardoor bij eb het polderwater kon worden geloosd in de Zuiderzee. Later is daar dus een watermolen bijgekomen om de afvoer van het water te verbeteren. Op de kaart van Dou is aan de westzijde van de zomerdijk op dezelfde plek eveneens iets afgebeeld. Het is niet duidelijk of het om een huis/gebouw gaat of dat dit de sluis moet voorstellen.

Afb. 7 De Immerhornpolder op de kaart van Johannes Dou uit 1651-1654. Linksboven een detail uit de kaart met een kleine molen. Het noorden is boven.

Afb. 8 De gevolgen van de stormvloed van 1675 op een kaart uit 1723.

Afb. 9 De 'hoofden' aan de noordzijde van de Immerhornpolder in 1775.

In 1675 werd de Immerhornpolder ten noorden van Enkhuizen door toedoen van een stormvloed sterk verkleind. Een kaart uit 1723 toont de gevolgen van de stormvloed uit 1675: een groot deel van de buitendijkse polder staat onder water (afb. 8). Alleen aan de zuidzijde resteert nog een deel van de zomerdijk, de rest is weggespoeld. Tussen de noordzijde van de zomerdijk en de Oosterdijk bevindt zich op de kaart een blauwe lijn met de naam 'Kadijkje'.

Deze korte dijk is rond 1700 gemaakt ter bescherming van de ten zuiden daarvan gelegen polder.²⁹ Ten oosten van de zomerdijk lag nog steeds een strook voorland, waarop een galg is afgebeeld. Deze galg is aan het einde van de 18de eeuw afgebroken.³⁰ De molen is op kaarten uit de 18de en vroege 19de eeuw niet meer aanwezig.

Enkele jaren na de stormvloed, in 1678, werd door de eigenaren van de landerijen in de Immenhornpolder een poging ondernomen om de polder te herstellen. Zij kregen de Staten van Holland zover dat zij het dijkbestuur van Drechterland verplichten om een subsidie beschikbaar te stellen voor het herstel van de zomerdijk. Een voorwaarde was dat de grondeigenaren 'den polder ten spoedigsten zouden sluiten met paal en wierdijk'. Dit gebeurde niet en daarom kwam het geld van het dijkbestuur ook niet vrij.³¹

Afb. 10 De Immenhornpolder omstreeks 1955 met kweekvelden van Abraham Sluis. Rechts is de zomerdijk zichtbaar. Digitaal archief Oud Enkhuizen.

Later in de 18de eeuw zijn enkele houten strekdammen, zogenaamde 'hoofden', gemaakt aan de noordzijde van de polder. Zij zijn zichtbaar op een anonieme kaart uit 1775 (afb. 9). Achter de hoofden vond enige aanwas van land plaats. Het noordelijk deel van de voormalige Immenhornpolder is na het maken van deze kaart nauwelijks gewijzigd: nog steeds liggen hier de hoofden met stukken buitendijks land.

Het zuidelijk deel van de polder is in 1873 in opdracht van de gemeente Enkhuizen opnieuw bedijkt, waardoor de huidige Immenhornpolder is ontstaan. De aanbesteding bestond uit het maken van een zomerdijk, het graven van sloten en het opstellen van een watermolen. Volgens de kroniekschrijver Brouwer bedroegen de kosten van het werk 7893 gulden.³² In 1877 is opnieuw sprake van stormschade, waardoor herstel van de dijk en sloten nodig was.³³

²⁹ Brouwer 1938, bij 1700.

³⁰ WFA, krantenarchief, Enkhuizer Courant 16-4-1940, pagina 5.

³¹ Brouwer 1938, bij 1718; WFA, krantenarchief, Enkhuizer Courant 4-4-1940, pagina 5.

³² Brouwer 1938, bij 1873; WFA, krantenarchief, Enkhuizer Courant 16-4-1940, pagina 5.

³³ WFA, krantenarchief, Enkhuizer Courant 21-2-1877, pagina 5; WFA, krantenarchief, Enkhuizer Courant 16-4-1940, pagina 5.

Na het voltooiën van de nieuwe inpoldering verhuurde de gemeente Enkhuizen de grond aan een particuliere boer, de veehouder J. Rooker. De hoge onderhoudskosten van de polder waren aanleiding om de polder in 1881 te verkopen. De nieuwe eigenaar was de heer Nanne Sluis Pietersz, een van de grondleggers van Sluis & Groot. Hij kocht de polder voor ruim 20.000 gulden en gebruikte het vooral voor de productie van tuin- en landbouwzaden (afb. 10). Sluis liet de zomerdijk versterken en een nieuwe duiker maken door de Oosterdijk heen, zodat het water voortaan werd afgevoerd naar de polder Het Grootslag. De molen werd gesloopt.³⁴ Na het overlijden van Nanne Sluis verkochten zijn erven de Immerhornpolder op 3 december 1925.³⁵

Op 13 en 14 januari 1916 vond een grote stormvloed plaats rond de Zuiderzee, waarbij de Immerhornpolder onder water kwam te staan (afb. 11 en 12). Eind januari was de polder weer grotendeels droog. De akkers waren door de overstroming bedekt met een laag grijze klei.³⁶ De aanleg van de Afsluitdijk bracht een einde aan het overstromingsgevaar voor de polder. In 1940 werd zelfs een gedeelte van de zomerdijk rond de polder afgegraven. De vrijgekomen grond werd gebruikt voor het maken van "een kogelvanger op 't nieuwe schietterrein bij de waterkant".³⁷ Uit 1932 dateert de oudste bouwvergunning voor sportvoorzieningen in de Immerhornpolder.³⁸

Afb. 11 Overstroming van de Immerhornpolder na de grote stormvloed van 13 en 14 januari 1916. Digitaal archief Oud Enkhuizen.

34 Brouwer 1938, bij 1873; WFA, krantenarchief, Enkhuizer Courant 20-11-1881, pagina 2; WFA, krantenarchief, Enkhuizer Courant 16-4-1940, pagina 5.

35 WFA, krantenarchief, De Nieuwe Courant, 2-12-1925, pagina 3.

36 WFA, krantenarchief, Enkhuizer Courant 25-1-1916, pagina 2; WFA, krantenarchief, Enkhuizer Courant 27-1-1916, pagina 3; WFA, krantenarchief, Enkhuizer Courant 3-2-1916, pagina 2; WFA, krantenarchief, Enkhuizer Courant 10-2-1916, pagina 3.

37 WFA, krantenarchief, Enkhuizer Courant 4-4-1940, pagina 5.

38 WFA, toegangsnr 1325, inventarisnr 5577.

Afb. 12 Herstelwerkzaamheden in de Immerhornpolder na de overstroming van januari 1916. Digitaal archief Oud Enkhuizen.

5. Veldonderzoek

5.1 Methode

Het Inventariserend Veldonderzoek bestond uit een booronderzoek (verkennde fase).

Het doel van het verkennend booronderzoek was:

- te bepalen welke archeologisch relevante geo(morfo)logische eenheden aanwezig zijn;
- snel inzicht te krijgen in (de intactheid van) de bodem in het plangebied;
- vast te stellen of sprake is van grootschalige bodemverstoringen (met name eventuele gevolgen van ruilverkavelingswerkzaamheden);

Het aantonen van kleine nederzettingsterreinen en nederzettingen zonder vondstlaag kan met deze onderzoeksmethode niet worden vastgesteld. Op basis van het verkennend booronderzoek kunnen zones worden aangewezen waar de aanwezigheid van archeologische vindplaatsen wel of niet kansrijk wordt geacht.

Verspreid in plangebied Immerhornpolder zijn 19 boringen gezet met een Edelman van 7 cm breed en een guts van 3 cm breed. Er is tot een minimum van 90 cm – maaiveld en een maximum diepte van 290 cm - maaiveld geboord. De boorbeschrijvingen zijn gedocumenteerd in Deborah. De locaties van de boringen zijn ingemeten met een meetlint. De Z-waarde van de boorlocaties is bepaald aan de hand van de Actuele Hoogtekaart Nederland (AHN). De opgeboorde grond is lithologisch beschreven conform de NEN 5104.³⁹

Het opgeboorde materiaal is in het veld gecontroleerd op de aanwezigheid van archeologische indicatoren (zoals houtskool, vuursteen, aardewerk, bot, verbrande leem en fosfaatvlekken). Er zijn geen monsters genomen.

De archeologisch belangrijke kenmerken, zoals genoemd in de Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode, zijn bestudeerd en indien aanwezig beschreven.⁴⁰

De boorbeschrijvingen zijn opgenomen in Bijlage 1, de boorlocaties staan weergegeven in afb. 13. Een schematische weergave van de gemiddelde diepteligging van de aangetroffen lagen van het binnendijkse land tot en met het voorland is weergegeven in afb. 14.

5.2 Resultaten

Het plangebied is in gebruik als sportterrein. Van de negentien boringen zijn er twee op het voorland gezet en zeventien op de sportvelden zelf (afb. 13). De NAP-hoogtes van het maaiveld van de sportvelden variëren tussen de 0,27 m + NAP en de 0,43 m – NAP. De NAP-hoogtes van de boringen op het voorland liggen beduidend hoger, tussen de 0,51 en 0,56 m + NAP.

Een aantal boorlocaties bleek grotendeels of geheel verstoord (boring 1, 2 en 17). In boring 1 is op een diepte van 1,80 m – NAP een 35 cm dikke en intacte veenlaag aangetroffen. Het bodemprofiel hierboven doet verstoord aan. In boring 2 is een veenlaag aangetroffen op 0,70 m – NAP. Ook hier is vermoedelijk sprake van een geroerd bodemprofiel. Boring 17 was geheel verstoord. Deze boringen worden verder niet behandeld.

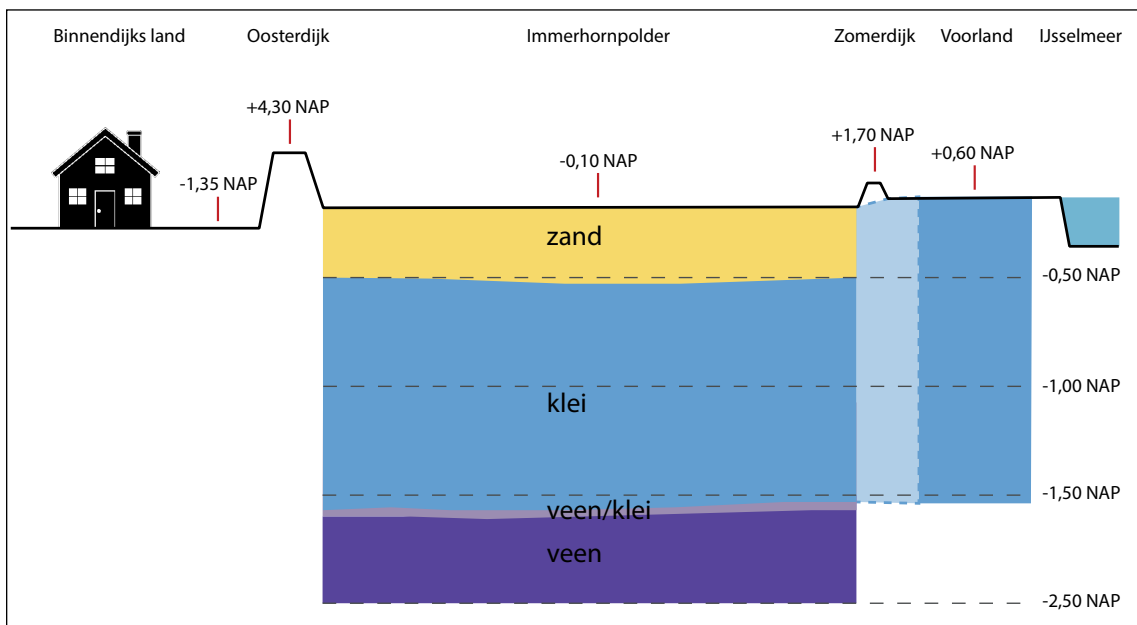
39 Nederlands Normalisatie-instituut 1989.

40 Bosch 2007.

Afb. 13 De boorlocaties in de Immerhornpolder met de toegekende interpretatie.

Afb. 14 Schematische weergave van de aangetroffen lagen in plangebied Immerhornpolder.

De bovengrond bestaat in de meeste gevallen uit matig grof en bruin zand. Het zand in de top van het bodemprofiel is grover dan de van nature voorkomende zanden en doet vermoeden dat het zand deels is aangevoerd ten behoeve van de aanleg van de sportvelden. In boring 4 bestond de bouwvoor uit bruine, siltige klei. De dikte varieert tussen de 5 en 70 cm.

Onder de bouwvoor ligt een kleipakket met een dikte variërend tussen de 80 en 150 cm. De onderkant van het pakket ligt tussen de 1,50 m – NAP en 2,1 m – NAP en bestaat uit meerdere

vullingen van sterk siltige of uiterst siltige klei. De lagen variëren in kleur van grijs tot bruin. In de bovenste vullingen zitten vaak ijzeroxide-vlekken, heel af en toe zijn schelpfragmenten waargenomen. Ook zijn in een aantal lagen fijne zandlaagjes in de klei aanwezig.

Hieronder ligt een veenlaag tussen de 1,50 m – NAP en 2,50 m – NAP. Het veen is in de meeste gevallen mineraalarm en gelaagd. In vier boringen ligt op het gelaagde veen een verrommelde bovenlaag van zwak kleiig of sterk kleiig veen van een aantal centimeters dikte (boringen 8, 9, 14 en 16). In boring 5 en 11 is ook een sterk kleiige veenlaag aangetroffen. Hier is echter geen onderscheid gezien tussen een verrommelde toplaag en een intacte veenlaag eronder.

In boring 2, 6, 10, 12, 13 en 15 is het veen niet waargenomen. Hier zijn verschillende verklaringen voor te geven. Boring 2 en 6 zijn respectievelijk tot een diepte van 1,25 m – NAP en 1,60 m – NAP gezet. Het is aannemelijk dat de veenlaag op een dieper niveau ligt en derhalve niet is opgeboord. Dit zou eventueel ook kunnen gelden voor boring 12, die is gezet tot een diepte van 2,25 m – NAP. Boring 10 is vermoedelijk in een sloot gezet en is op een diepte van 2,10 m – NAP gestopt. Mogelijk is de veenlaag hier door de sloot vergraven. In boring 13 en 15 is gestuit op bakstenen. Hierdoor is niet tot op de diepte van de veenlaag geboord.

In boring 16 is vanaf een diepte van 2,50 m – NAP, een drietal kleilagen aangetroffen van sterk siltige klei. De bovenste laag had een 'slappe' structuur wat wijst op een niet sterk gerijpte bodem. Hieronder lag een 5 cm dikke gebioturbeerde kleilaag. De onderste laag was licht blauwgrijs van kleur en zwak humeus. In dit pakket zijn mogelijk nog archeologische resten uit de Bronstijd aanwezig. Hiervoor moeten de lagen wel een sterke zandige component hebben of bestaan uit lichte, goed gerijpte klei.⁴¹ In boring 16 komt de middelste kleilaag hier eventueel voor in aanmerking op een diepte van 2,65 m – NAP. De onderkant van de boring zat op een diepte van 3,0 m – NAP.

Archeologische indicatoren

In slechts drie boringen van de negentien zijn archeologische indicatoren naar boven gekomen. In boring 4 is een niet nader te determineren fragment aardewerk aangetroffen in de bouwvoor. In boring 7 is in de kleilaag onder de bouwvoor een enkele spikkel houtskool gevonden. In boring 13 en 15 is de boor op bakstenen gestuit op een diepte van respectievelijk 1,45 m – NAP en 1,04 m – NAP. De locatie van boring 13 en 15 ligt nabij een concentratie met puin, aangetroffen tijdens een onderzoek in 1996. Destijds is de concentratie puin geïnterpreteerd als vermoedelijke gedempte sloot.⁴²

De kans op het aantreffen van archeologische resten in een boor van 7 cm breed en een guts van 3 cm breed is gering. De afwezigheid van archeologische indicatoren in de meeste boringen is derhalve geen directe aanwijzing voor het ontbreken van archeologische vindplaatsen.

Interpretatie

Uit de boringen blijkt dat de bodem in de Immerhornpolder grotendeels intact is. Dit geldt waarschijnlijk niet voor boringen 1 en 2 en zeker niet voor boring 17. Boring 1 is tot op een diepte van circa 1,60 m – NAP verstoord, voor boring 2 is de verstoringsdiepte niet nader te

---

41 Meijer & Soenius 2011.

42 Soenius *et al.* 1997, 23-25.

bepalen. Boring 17 bleek geheel verstoord en is niet dieper gezet dan 0,80 m – NAP. Mogelijk is de bodem op een dieper niveau nog intact. Van een grootschalige bodemverstoring ten gevolge van de ruilverkavelingen zijn geen aanwijzingen gevonden.

In één boring is tot ruim onder het veenpakket geboord (boring 16). Hier zijn een aantal kleilagen onderscheiden die horen tot het Laagpakket van Wormer. Op dit niveau, 255 cm onder maaiveld, (circa 2,65 m – NAP) zouden eventuele sporen uit de Bronstijd verwacht kunnen worden. Het sporenvlak van de opgravingen in Kadijken lag tussen de 1,70 m – NAP en 2,5 m – NAP, met een gemiddelde diepte van circa 2,1 m – NAP.⁴³ Het is derhalve zeer goed mogelijk dat in het plangebied nog sporen uit de Bronstijd aanwezig zijn.

Hierboven is een veenpakket opgeboord op een diepte tussen de 1,50 m – NAP en 2,50 m – NAP (de top van het veenpakket ligt circa op 120-200 cm onder maaiveld), onder te verdelen in een sterk kleiige en een mineraalarme veenlaag. Dit veenpakket kan toegeschreven worden aan het Hollandveen Laagpakket. De top van dit pakket is het niveau waarop eventuele middeleeuwse bewoningsresten aanwezig zijn.

Onder de bouwvoor is een kleipakket waargenomen, bestaande uit meerdere vullingen, waarvan de onderkant ligt tussen de 1,50 m – NAP en 2,1 m – NAP. Deze kleilagen horen tot het Laagpakket van Walcheren.

De grotendeels intacte bodem en de aanwezigheid van vindplaatsen in de nabije omgeving van het plangebied (zie paragraaf 5.3) maken het zeker mogelijk dat archeologische resten uit de Bronstijd, Late-Middeleeuwen of Nieuwe Tijd in het plangebied aanwezig zijn.

---

43 Roessingh & Lohof 2011, 52. Van der Linde & Hamburg 2014.

6. Conclusie en advies

6.1 Conclusie

Hoewel de Immerhornpolder buiten de Westfriese Omringdijk ligt, gaat het om 'oud' land. Aanvankelijk lag het gebied binnen de dijk, maar door het inlagen van de Omringdijk is het, waarschijnlijk al in de 13de eeuw, buitendijks komen te liggen. In 1401 is een groot stuk buitendijks land ten oosten van de Oosterdijk voorzien van een zomerdijk: zo ontstond de Immenhornpolder. Aan de zuidzijde van de polder was een spuisluis aanwezig, zodat overtollig water kon worden afgevoerd. In de 17de eeuw stond hier tevens een watermolen. In 1675 is bij een stormvloed de zomerdijk grotendeels weggespoeld en kwam een groot deel van de polder onder water te staan. In 1873 is de zuidzijde van de polder opnieuw bedijkt, waardoor de huidige Immerhornpolder is ontstaan.

Het plangebied ligt volgens de beleidskaart archeologie van de gemeente Enkhuizen voor het grootste gedeelte in een gebied van hoge archeologische waarde en deels in een gebied met een onbekende archeologische verwachting. In de directe omgeving van het plangebied zijn archeologische resten aangetroffen uit de Bronstijd, de Late-Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd.

Tijdens het booronderzoek zijn geen directe aanwijzingen aangetroffen voor de aanwezigheid van vindplaatsen. In veruit de meeste boringen is echter wel een intact bodemprofiel aangetroffen waar sporen uit de Bronstijd, Late-Middeleeuwen en Nieuwe Tijd aanwezig kunnen zijn. Het niveau waarop sporen verwacht worden, ligt op de top van het Hollandveen Laagpakket, op een diepte van circa 1,20 m onder maaiveld, maar ook ónder het Hollandveen Laagpakket. In twee boringen zijn bakstenen aangeboord op een diepte van 0,75 m onder maaiveld. In een eerder onderzoek zijn deze bakstenen geïnterpreteerd als vermoedelijke dichtgestorte sloot.⁴⁴ Het is echter niet uit te sluiten dat het hier gaat om een bakstenen fundering van een gebouw uit de Nieuwe Tijd.

6.2 Advies

Tijdens het onderzoek is een grotendeels intact bodemprofiel aangetroffen. Op basis van eerder uitgevoerd onderzoek in de nabijheid van het plangebied, de historische gegevens en de archeologische beleidsnota van de gemeente Enkhuizen, is de verwachting van archeologische resten uit de Bronstijd, Late-Middeleeuwen en Nieuwe Tijd hoog. Deze resten zullen waarschijnlijk niet hoger liggen dan vanaf circa 120 cm onder maaiveld. Daarnaast is in boringen 13 en 15 op een diepte van 0,75 m onder maaiveld baksteen waargenomen die onderdeel kunnen zijn van een fundering.

Zolang de voorgenomen herinrichting niet dieper gaat dan tot 0,75 m onder maaiveld, wordt voor het terrein geen vervolgonderzoek geadviseerd. Bij een diepere verstoring is vervolgonderzoek wel gewenst. Onder bodemverstoring wordt verstaan:

- het verwijderen van muurwerk uit de bodem, hier onder vallen ook funderingen en palen van de bestaande bebouwing vanaf de vrijstellingsdiepte gemeten vanaf het bestaande maaiveld van de archeologische vindplaats;

---

44 Soenius *et al.* 1997, 23-25.

- het aanbrengen van funderingspalen, damwanden, grondverbeteringen, grout, ankers, etc.;
- bodemsaneringen, tijdelijke uitplaatsing van vervuilde grond;
- kelders, ondergrondse reservoirs, overmatige boringen voor diverse onderzoeken;
- kruipruimtes;
- vijvers/watercompensaties;
- sloten en andere ingravingen;
- kabels en leiding-tracés vanaf maaiveld.

Ligt het in de planning om één of meerdere van bovenstaande bodemversturende werkzaamheden tijdens het project uit te voeren, dieper dan 75 cm, dan wordt het bouwproject als niet archeologie-vriendelijk geclassificeerd en dient nader archeologisch onderzoek te worden uitgevoerd.

Men dient dan contact op te nemen met Archeologie West-Friesland (zie hoofdstuk 2).

7. Literatuur

Berendsen, H.J.A., 2004. *De vorming van het land. Inleiding in de geologie en de geomorfologie*, Assen.

Besteman, J.C., 1990. North Holland AD 400-1200: turning tide or tide turning?, in J.C. Besteman/J.M. Bos/H.A. Heidinga (eds.), *Medieval Archaeology in the Netherlands. Studies presented to H.H. van Regteren Altena*, Assen/Maastricht.

Boer, W.H., de, 1988. *Sint Gommer en Sint Pancras. Klooster, kerk en klerus in Enkhuizen*, Enkhuizen.

Boon, P., 1991. Voorland en inlagen. De Westfriese strijd tegen het buitenwater, in *West-Frieslands Oud en Nieuw* 58, 78-111.

Brandt, G., 1666. *Historie der vermaerde zee- en koop-stadt Enkhuisen, vervaetende haere herkomst en voortgangh. Mitsgaders verscheide gedenkwaardige geschiedenissen, aldaer voorgevallen*, Enkhuizen.

Brouwer, D., S. Centen, G. Brandt, 1938. *Tweede vervolg van de historie van Enkhuizen, in aansluiting op de "Historie van Enkhuizen" van G. Brandt, uitgave 1666, en het Vervolg door S. Centen, uitgave 1747, aanvangende 1679*, Enkhuizen.

Duijn, D.M., 2011. *Het verhaal van een West-Friese Wereldstad. Een onderzoek naar de opkomst, bloei en neergang van Enkhuizen tot 1800 aan de hand van archeologische en historische bronnen*, Hoorn (Masterscriptie Universiteit van Amsterdam).

IJzereef, G.F. & J.F. van Regteren Altena, 1991. Nederzettingen uit de Midden en Late Bronstijd bij Andijk en Bovenkarspel. In: Fokkens, H. & N. Roymans. Nederzettingen uit de Bronstijd en de Vroege IJzertijd in de Lage Landen. *Nederlandse Archeologische Rapporten* 13, Amersfoort.

Jelgersma, B.W., 1979. Het verdrongen oude Enkhuizen. De ligging en de weg ernaar toe, in *West-Frieslands Oud en Nieuw* 46, 7-23.

Mijer, Y. & C.M. Soonius, 2011. *Plangebied 't Zevenhuis, gemeente Hoorn. Een archeologisch bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek (verkennende fase)*, Hoorn.

Molenaar, S, R. van Berkel, 2009. *Archeologische beleidsnota Gemeente Enkhuizen (1^e concept)*, RAAP-rapport 1591.

Mulder, E.F.J. de & J.H.A. Bosch, 1982. Holocene stratigraphy, radio-carbon datings and palaeogeography of central and northern North-Holland (The Netherlands). *Mededelingen Rijks Geologische Dienst* 36(3): 111-160.

Mulder, E.F.J. de, M.C. Geluk, I. Ritsema, W.E. Westerhoff & T.E. Wong (red.), 2003. De ondergrond van Nederland. Geologie van Nederland, 7. Nederlands Instituut voor Toegepaste

Geowetenschappen TNO, Utrecht.

Roessingh, W. & E. Lohof, 2011. Bronstijdboeren op de kwelders. Archeologische onderzoek in Enkhuizen- Kadijken. *ADC-monografie* 11. ADC Archeoprojecten, Amersfoort.

Soonius, C.M., M.G. Marinelli, I.A. Schutte, 1997. *Provincie Noord-Holland, archeologisch onderzoek in het kader van ontgroningen*, Amsterdam.

Vries, R.J., de, 1987. *Enkhuizen 1650-1850. Bloei en achteruitgang van een Zuiderzeestad*, Amsterdam.

Linde, C.M., van der & T. Hamburg, 2014. *Bronstijdbewoning in Gommerwijk West-West. Archeologisch onderzoek in Enkhuizen-Haling 13*, Leiden.

Vries, P.J., de, 2004. *De plattegronden van Enkhuizen. Van ganzenveer tot cd-rom*, Enkhuizen.

Weerts, H.J.T., P. Cleveringa, J.H.J. Ebbing, F.D. de Lang & W.E. Westerhoff, 2000. De lithostratigrafische indeling van Nederland. Formaties uit het Tertiair en Kwartair. *TNOrapport* 00-95-A. NITG-TNO, Utrecht.

Willemsen, R., 1988. *Enkhuizen tijdens de Republiek. Een economisch-historisch onderzoek naar stad en samenleving van de 16de tot de 19de eeuw*, Hilversum.

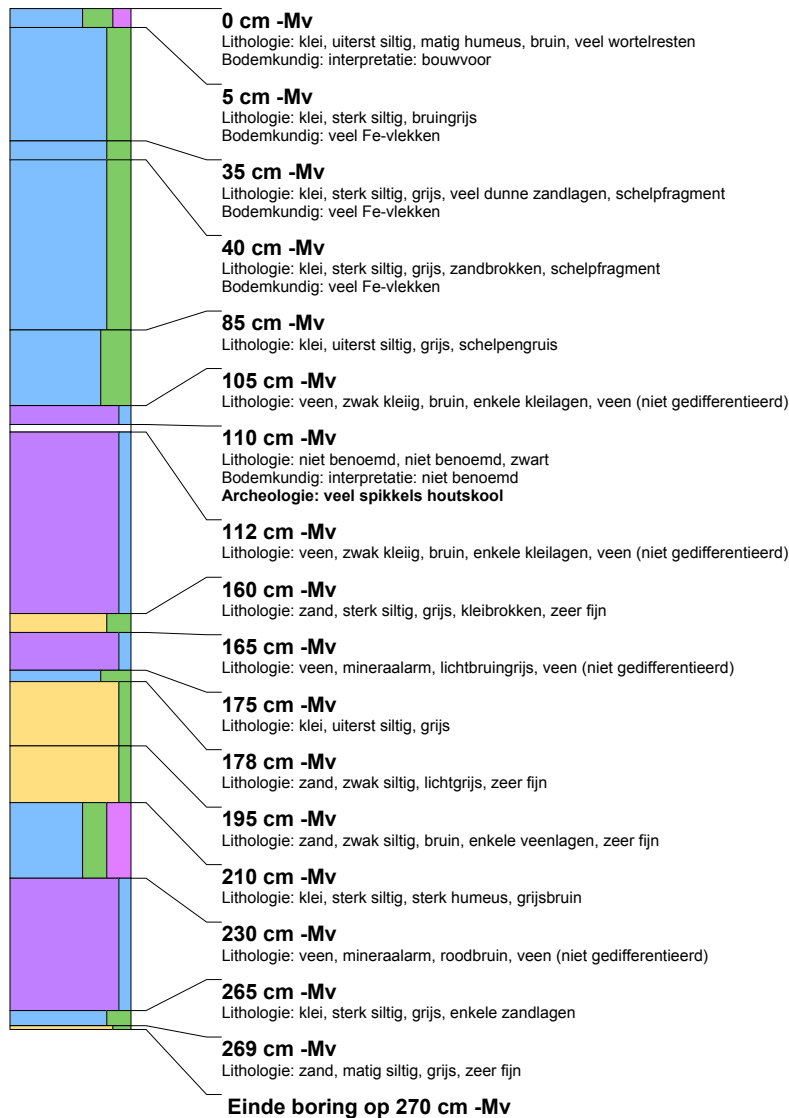
Gebruikte afkortingen

ABO	Archeologisch Bureau Onderzoek
AHN	Actueel Hoogtebestand Nederland
IVO	Inventariserend Veld Onderzoek
IVO-O	Inventariserend Veld Onderzoek Overig
KNA	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie
-MV	beneden maaiveld
NAP	Normaal Amsterdams Peil
NITG	Nederlands Instituut voor Toegepaste Geowetenschappen
SIKB	Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer
TNO	Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek
WFA	Westfries Archief

boring: 15075-1

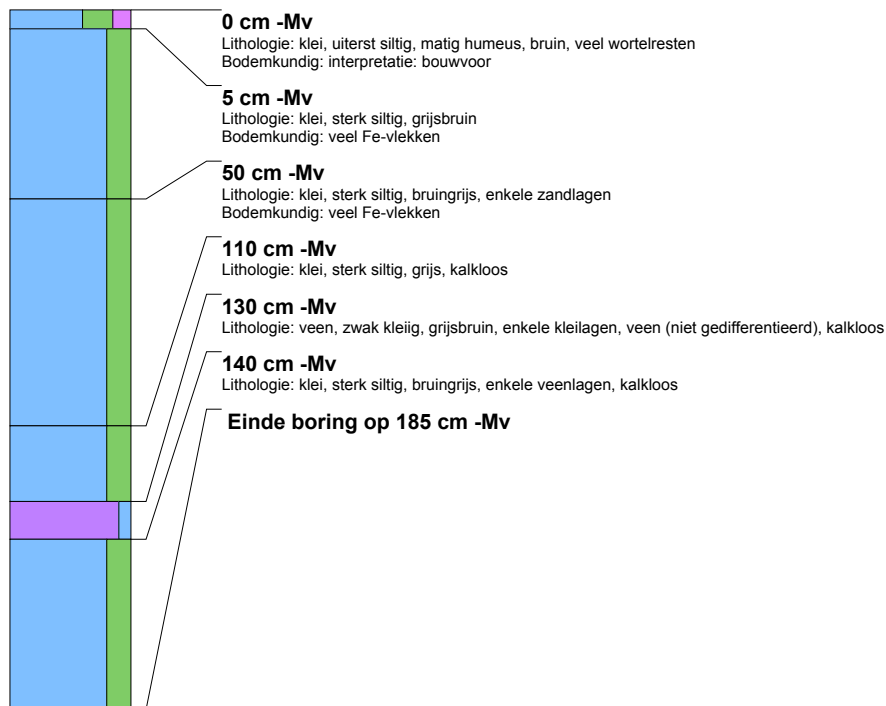
beschrijver: SG/MK, datum: 24-4-2015, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Noord-Holland, gemeente: Enkhuizen, opdrachtgever: gemeente Enkhuizen, uitvoerder: Archeologie West-Friesland

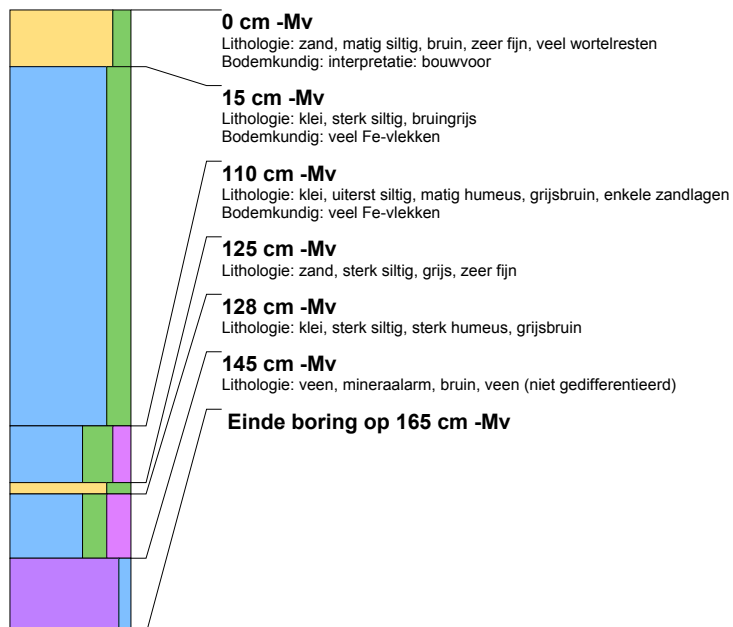
boring: 15075-2

beschrijver: SG/MK, datum: 24-4-2015, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Noord-Holland, gemeente: Enkhuizen, opdrachtgever: gemeente Enkhuizen, uitvoerder: Archeologie West-Friesland

boring: 15075-3

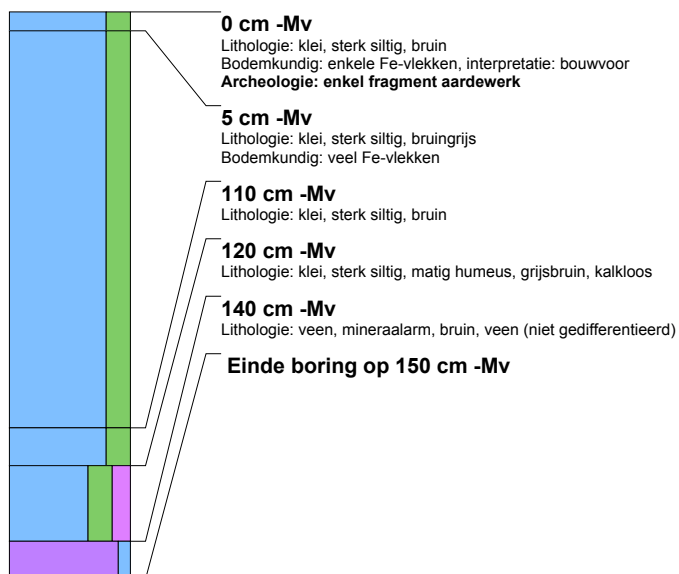
beschrijver: SG/MK, datum: 24-4-2015, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Noord-Holland, gemeente: Enkhuizen, opdrachtgever: gemeente Enkhuizen, uitvoerder: Archeologie West-Friesland

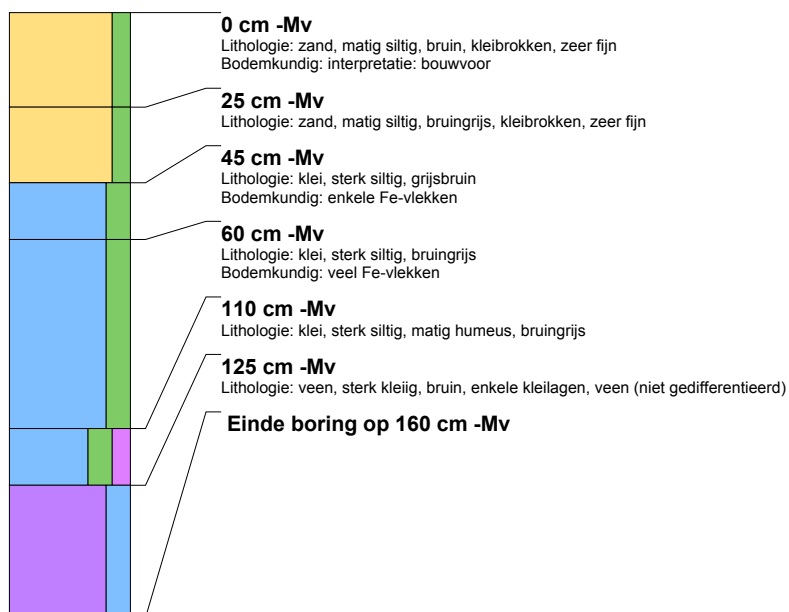
boring: 15075-4

beschrijver: SG/MK, datum: 24-4-2015, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Noord-Holland, gemeente: Enkhuizen, opdrachtgever: gemeente Enkhuizen, uitvoerder: Archeologie West-Friesland

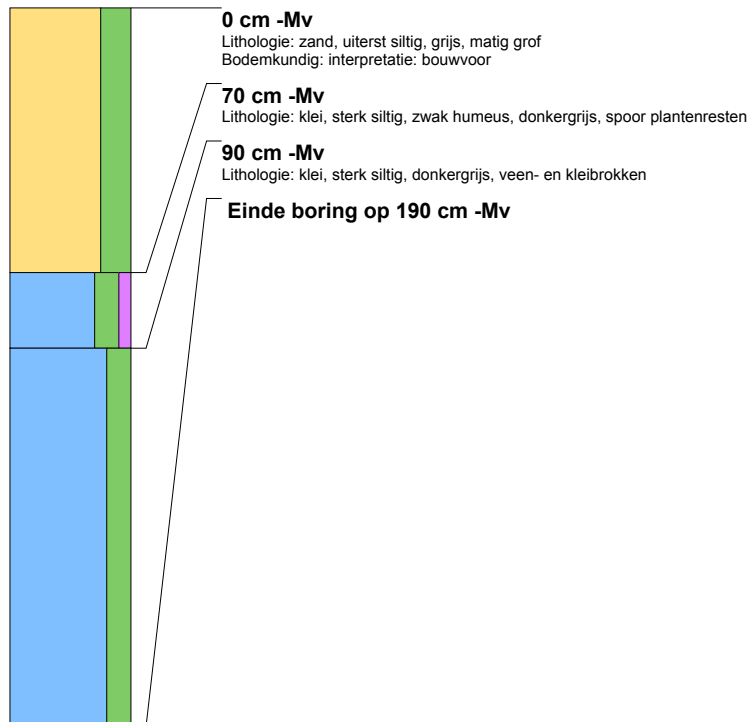
boring: 15075-5

beschrijver: SG/MK, datum: 24-4-2015, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Noord-Holland, gemeente: Enkhuizen, opdrachtgever: gemeente Enkhuizen, uitvoerder: Archeologie West-Friesland

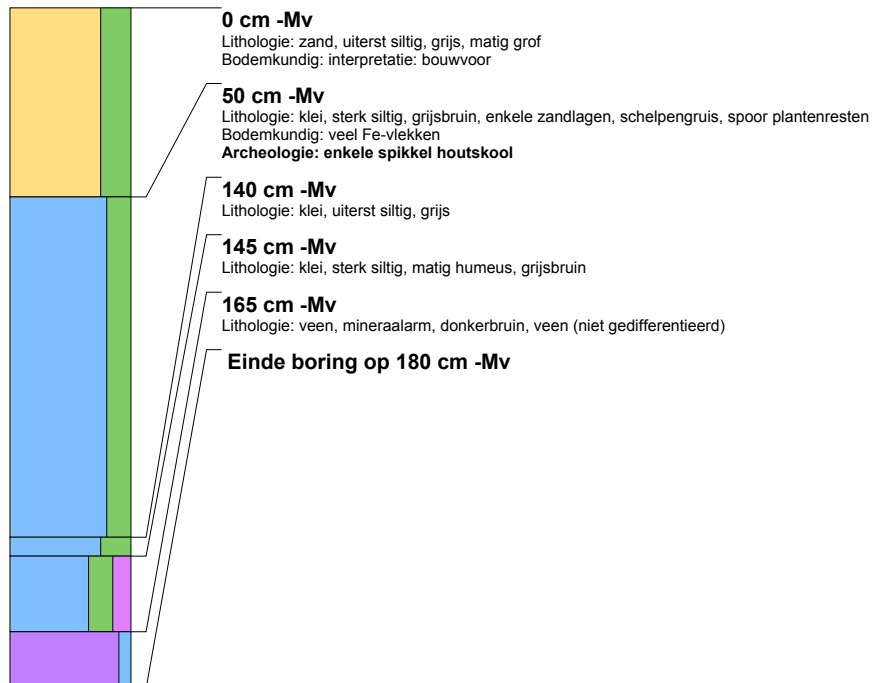
boring: 15075-6

beschrijver: SG/MK, datum: 24-4-2015, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Noord-Holland, gemeente: Enkhuizen, opdrachtgever: gemeente Enkhuizen, uitvoerder: Archeologie West-Friesland

boring: 15075-7

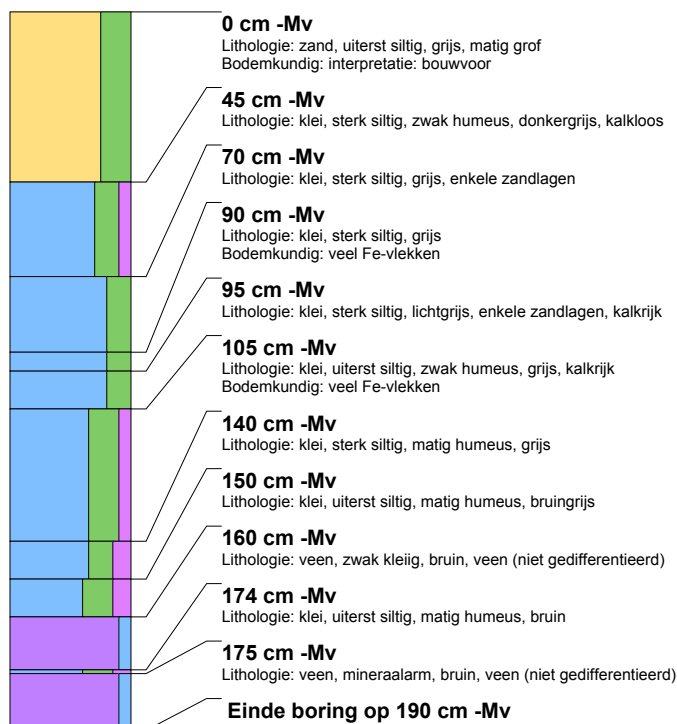
beschrijver: SG/MK, datum: 24-4-2015, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Noord-Holland, gemeente: Enkhuizen, opdrachtgever: gemeente Enkhuizen, uitvoerder: Archeologie West-Friesland

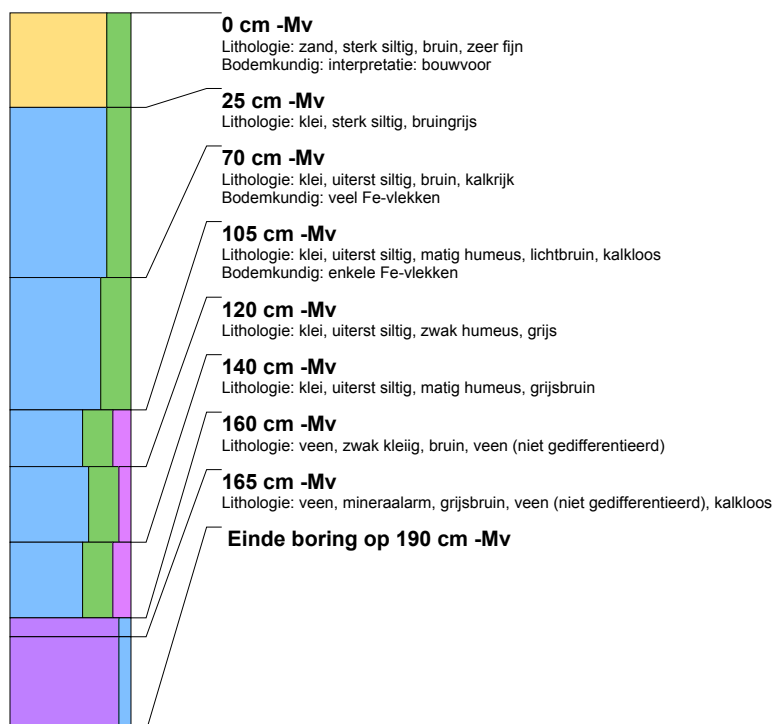
booring: 15075-8

beschrijver: SG/MK, datum: 24-4-2015, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Noord-Holland, gemeente: Enkhuizen, opdrachtgever: gemeente Enkhuizen, uitvoerder: Archeologie West-Friesland

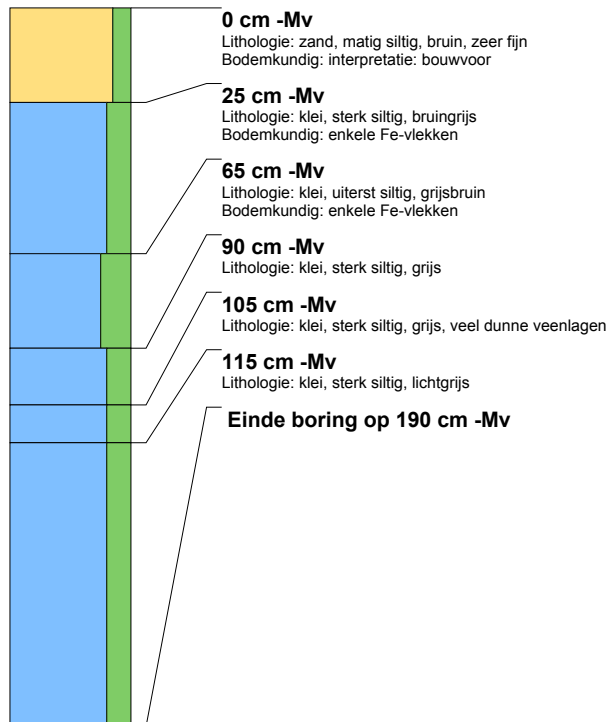
booring: 15075-9

beschrijver: SG/MK, datum: 24-4-2015, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Noord-Holland, gemeente: Enkhuizen, opdrachtgever: gemeente Enkhuizen, uitvoerder: Archeologie West-Friesland

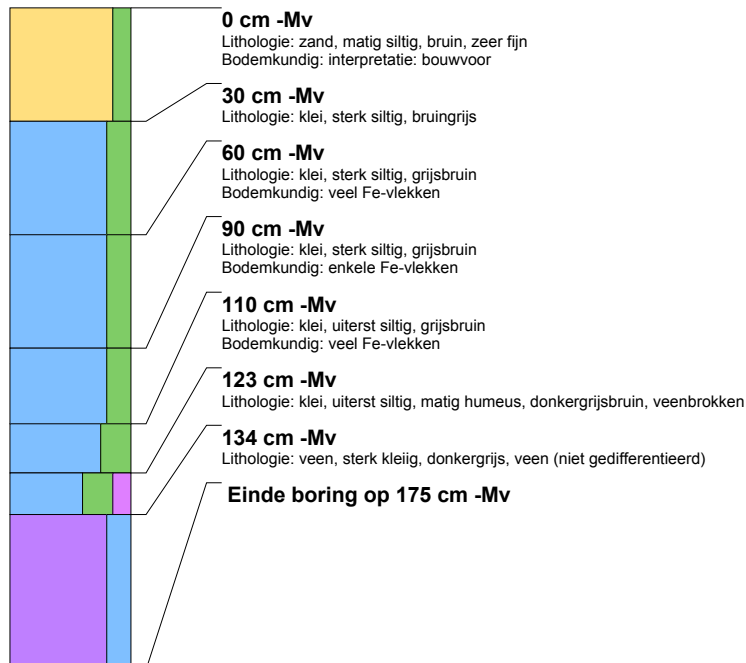
boring: 15075-10

beschrijver: SG/MK, datum: 24-4-2015, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Noord-Holland, gemeente: Enkhuizen, opdrachtgever: gemeente Enkhuizen, uitvoerder: Archeologie West-Friesland

boring: 15075-11

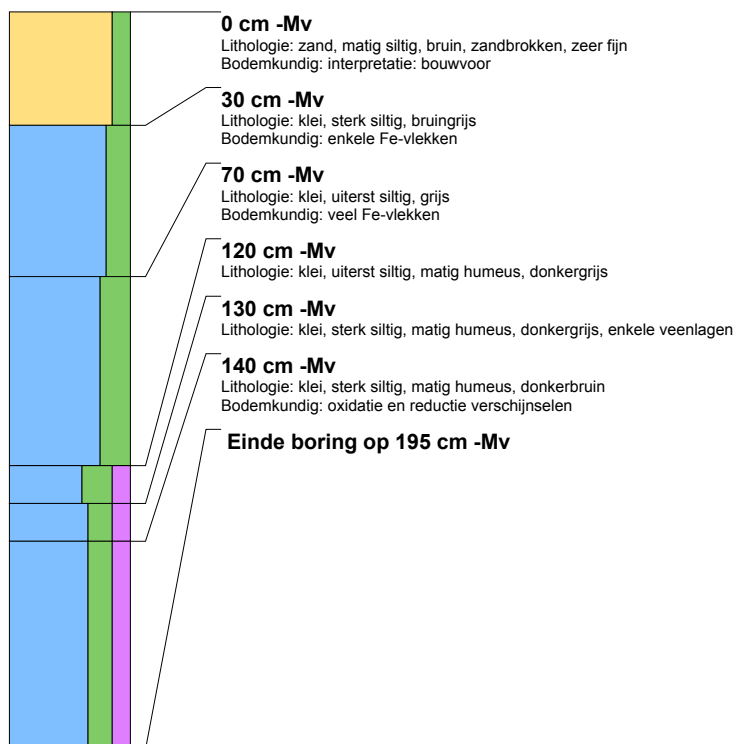
beschrijver: SG/MK, datum: 24-4-2015, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Noord-Holland, gemeente: Enkhuizen, opdrachtgever: gemeente Enkhuizen, uitvoerder: Archeologie West-Friesland

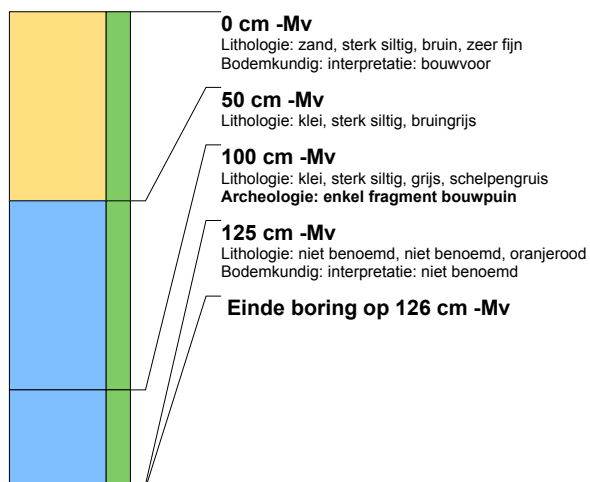
boring: 15075-12

beschrijver: SG/MK, datum: 29-4-2015, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Noord-Holland, gemeente: Enkhuizen, opdrachtgever: gemeente Enkhuizen, uitvoerder: Archeologie West-Friesland

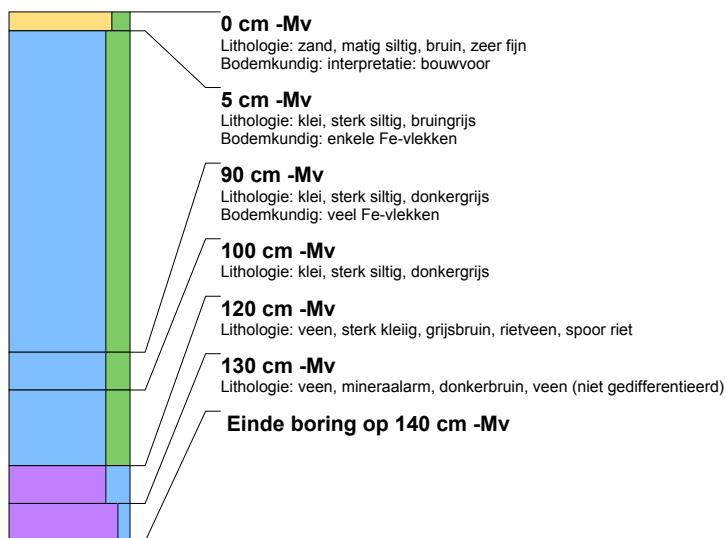
boring: 15075-13

beschrijver: SG/MK, datum: 29-4-2015, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Noord-Holland, gemeente: Enkhuizen, opdrachtgever: gemeente Enkhuizen, uitvoerder: Archeologie West-Friesland

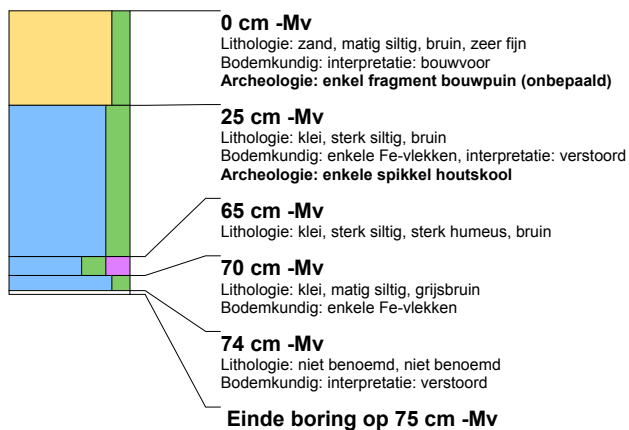
boring: 15075-14

beschrijver: SG/MK, datum: 29-4-2015, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Noord-Holland, gemeente: Enkhuizen, opdrachtgever: gemeente Enkhuizen, uitvoerder: Archeologie West-Friesland

boring: 15075-15

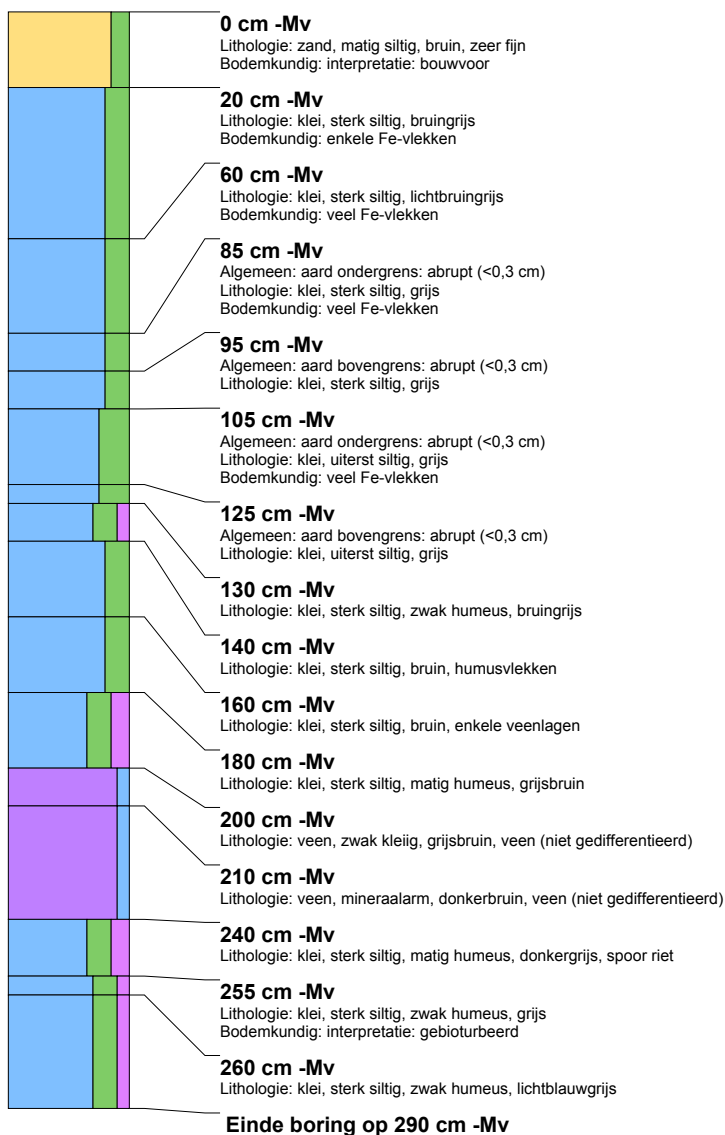
beschrijver: SG/MK, datum: 29-4-2015, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Noord-Holland, gemeente: Enkhuizen, opdrachtgever: gemeente Enkhuizen, uitvoerder: Archeologie West-Friesland

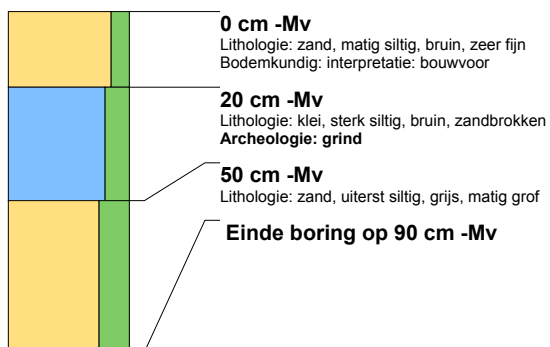
boring: 15075-16

beschrijver: SG/MK, datum: 29-4-2015, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Noord-Holland, gemeente: Enkhuizen, opdrachtgever: gemeente Enkhuizen, uitvoerder: Archeologie West-Friesland

boring: 15075-17

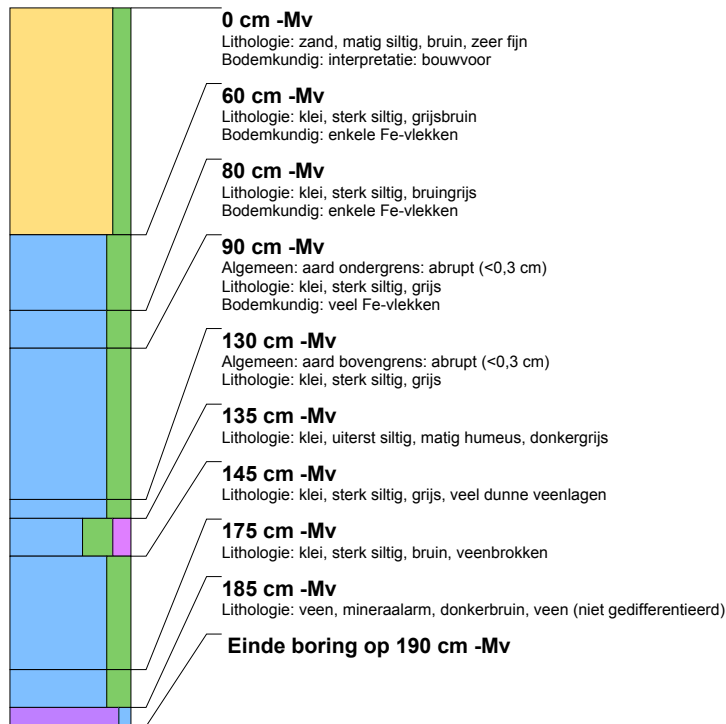
beschrijver: SG/MK, datum: 29-4-2015, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Noord-Holland, gemeente: Enkhuizen, opdrachtgever: gemeente Enkhuizen, uitvoerder: Archeologie West-Friesland

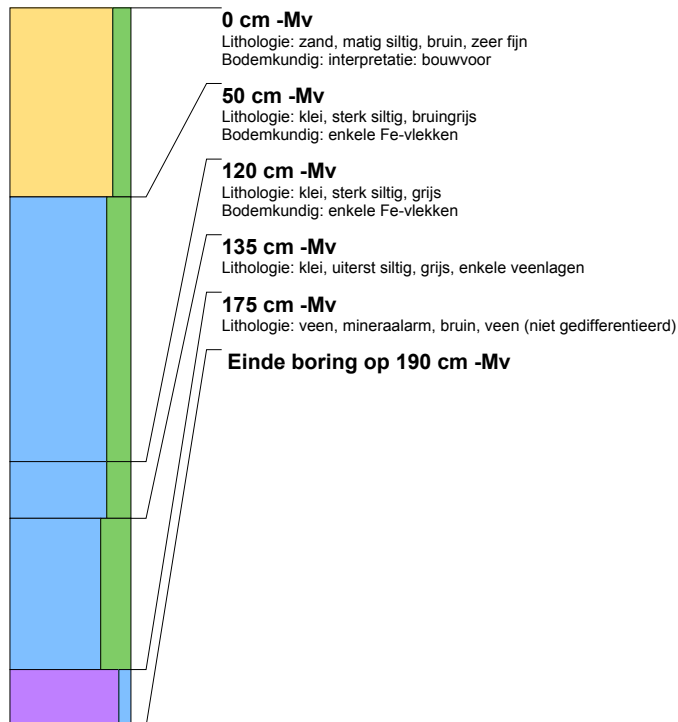
boring: 15075-18

beschrijver: SG/MK, datum: 29-4-2015, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Noord-Holland, gemeente: Enkhuizen, opdrachtgever: gemeente Enkhuizen, uitvoerder: Archeologie West-Friesland

boring: 15075-19

beschrijver: SG/MK, datum: 29-4-2015, boortype: Edelman-7 en guts-3 cm, doel boring: archeologie - verkenning, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Noord-Holland, gemeente: Enkhuizen, opdrachtgever: gemeente Enkhuizen, uitvoerder: Archeologie West-Friesland

The background is a monochromatic blue gradient. It features several large, overlapping, organic shapes in various shades of blue, creating a layered, abstract effect. A faint, light-colored outline of the African continent is visible, centered on the right side of the page. The overall aesthetic is clean and modern.

ISSN 2468-3280